

KISKÖRÖS MÚLTJÁBÓL

A kiskőrösi történetírás hivatalos lapja — Várostörténeti folyóirat — Megjelenik kéthavonta — ISSN 2676-8461

Előfizetési árak:
Szabadon hozzáférhető
www.psvkkiskoros.hu

Felelős szerkesztő: Turán István
Felelős kiadó: Turán Istvánné
Kiadja: Petőfi Sándor Városi Könyvtár
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 4/b

A lap szellemi részét illető közlemények
a szerkesztőséghez küldendőek:
konyvtar@psvkkiskoros.hu

A tartalomból: Bella Tibor Zoltán – A kiskőrösi Petőfi Polgári Iskola története (Első rész); Turán István – A Kiskőrösi Evangélikus Templom régi és mai harangjai; Bella Tibor Zoltán: Gyökér József vadőr és amatőr régész pályaképe; Fodor Tamás – A halálba üldözött képviselő? (Első rész); Bella Tibor Zoltán: Bajzák János, a kiskőrösi polgári iskola első igazgatója; Turán István: A Dunavölgyi Főcsatorna megépítése, és a Csukástó lecsapolása; Lapszemle – Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

A kiskőrösi Petőfi Polgári Iskola története (Első rész)

1868. december 15-én írta alá Ferenc József király az Eötvös József által beterjesztett, majd az országgyűlés által elfogadott népiskolai törvényt. A törvény (1868. évi 38. törvénycikk) rendelkezik arról, hogy az ötezer lakosnál nagyobb lélekszámú helységeken fel kell állítani a felsőbb népiskolát, amely a hatosztályos elemire épül. A nagyobb községek felső népiskola helyett – „ha anyagi erejük engedi” – polgári iskolát létesítettek. A polgáriban a fiúk hat-, lányok pedig négyéves képzésben részesültek. Polgári iskolába a népiskola első négy osztályát elvégzett tízéves gyerekek nyerhettek felvételt.¹

Kiskőrös lakossága a 19. század végén jóval meghaladta az 5000 fős létszámhatárt, mégsem történt hosszú ideig előrelépés a felső népiskola megvalósításának érdekében. 1896-ban a Budapestről ide költözött özv. Beöthyné Stetina Róza polgári iskolai tanítónő tett kísérletet Kiskőrös első polgári iskolájának létrehozására. 1896-ban hirdetést tett közzé a környékbeli újságban, hogy az új tanintézménybe tanulókat csalogasson:

„[...] Van szerencsém értesíteni a t[is]ztelt]. szül[ö]ket, hogy a n[agy] mélt[óság]ú. vall[ás]. és közokt[atási]. m[agyar]. kir[írá]lyi. miniszter úr által Kis-Körösön engedélyezett nyilvános jogú magán ELEMI és POLGÁRI LEÁNY ISKOLÁBAN a beíratások folyó hó 7-én délelőtt 9 órakor fognak megkezdődni. Safáry Gyula úr házában; ugyanakkor lehet jelentkezni a kézi munka, zongora, franczia és német nyelv tanulására is. Ismétlő osztály-

A Petőfi Polgári Iskola az 1920-as évek végén (PSVK HGY)

ba felveszek csekély díjazás mellett oly növendékeket, kik az elemi vagy polgári osztályokat már előzetesen elvégezték. A tanítás 1896. szeptember folyó hó 15 én fog megkezdődni a Kuszka Antal féle házban.”²

1897 tavaszán még működött ez az iskola, amikor a pedagógusok a növendékekkel együtt megünnepelték március tizenötödikét. A tanteremben hazafias szavakat, énekek hangoztak el zenei kísérettel, majd közösen kivonultak a Petőfi-szoborhoz, s megkoszorúzták azt.³ Az érdektelenség mi-

att az iskola még ebben az évben megszűnt, özv. Beöthyné Stetina Róza tanárnő Kiskunfélegyházára költözött, ahol nemsokára megnyitotta sikeresebben működő polgári iskoláját leányok számára. Ez lett a későbbi Constantinum leánynevelő-intézet.⁴ A századforduló legelején az Attila utca 10. szám alatt próbálkoztak egy újabb intézmény megnyitásával, de ez sem működött sokáig. Helyére hamarosan Lality Mihály szabómes-ter költözött műhelyével.

A következő próbálkozás már sikeresnek

¹ Pukánszky Béla-Németh András: Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.

² Kiskunhalas és Kis-Körös 1896. szeptember.

³ Kiskunhalas és Kis-Körös 1897. március.

⁴ Ónodi Márta: A kiskunfélegyházi Constantinum leánynevelő-intézet krónikája, BKMÖL, Kecskemét, 1999.

bizonyult. A Kiskunfélegyházáról érkező Bajzák János tanár 1903. szeptember 13-án kérelmezte a Pest vármegyei Közigazgatási Bizottsághoz intézett folyamodványában, hogy Kiskőrösön nyilvános polgári fiú- és leányiskolát létesíthessen és abban a tanítást az 1903-1904. tanév szeptember havában megkezdhesse. A sürgősség miatt a kérelmet nagyon gyorsan elbírálták, s a pozitív döntés után még szeptemberben megindulhatott a tanítás a Rákóczi utca 9. szám alatti házban.⁵

Az első évben mindössze 11 fiú és 13 leánytanuló jelentkezett. A következő tanévben 26 tanulója volt az iskolának. A gyereklétszám növekedésével ez az épület egyre szűkösebbé vált, ezért 1904. szeptember 10-én bérbe vette Majoros Pál a Csirkepiac szélén (Pozsonyi és Szarvas utca sarka) álló házának 4 helyiségét évi 800 korona bérleti díjért. A tanulók alacsony száma miatt Bajzák csak egy tanárnőt alkalmazott, Resl Szidóniát.⁶ A kibérelt helyiség nem elégítette ki a pedagógiai és közegészségügyi szempontokat, ezért a vallás és közoktatási miniszter 1904. november 30-án kelt 102.456. sz. rendeletével bár megadta a nyilvánossági jogot, de megkívánta, hogy a következő tanévre pedagógiai követelményeknek megfelelően felszerelt, kifogástalan helyiségben helyezték el az intézetet. A tanulói létszám nem emelkedett olyan mértékben, hogy az intézmény önfenntartó maradjon. Bajzák anyagilag tönkre ment, nem tudta fizetni még a kollégáját sem, ezért a kiskőrösi elöljárósághoz fordult segítségért.

Ebben a válságos időben, 1905. március 24-én, a községi képviselő testület már tárgyalta Lucz Károly és társai helybeli lakosok, Záboji Gusztáv és társai helybeli evangélikus népiskola tanítóinak polgári iskola felállítására és Bajzák Jánosnak segély iránti kérelmét. Végül az utóbbi támogatása mellett döntött a Petkó József bíró vezérlete mellett összeült képviselő-testület. Revaló Pál főjegyző előterjesztése után az iskolának az első segélyt tanterem bérleti költség címén 500 koronát az 1904-1905. tanévre ítélte oda. Az indoklás a következő volt: „[...] Miután a Pest-Zimonyi vasútvonal mentén Budapest és Szabadka között, tehát közel 200 km hosszterületen sehol polgári iskola szervezve nincsen, miután továbbá Kiskőrös község nemcsak közel 10.000-re rúgó lélekszám erejénél fogva, de a kedvező földrajzi fekvésénél fogva is az ezen hosszú vonal mentén fekvő községek közül első sorban praedestinálva van arra, hogy itt polgári iskola állíttassék. Ennélfogva utasíttatik az elöljáróság, hogy megfelelőleg indokolandó s a Nagyméltóságú vallás és

közoktatásügyi minisztériumhoz intézendő felirattal kérelmezze egy állami jellegű polgári iskolának felállítását, kiterjeszkedvén ezen kérvényben arra, hogy a község ezen ma már kétségbevonhatatlanul szükséges kulturális intézmény felállítását önerejéből megvalósítani, eszközölni képtelen. Minthogy pedig Bajzák János polg. isk. tanár már 2 év óta tart itt fenn saját költségén egy nyilvános jellegű magán polgári iskolát, minthogy továbbá a nyert értesülés szerint a folyó évben is több gyermeket részesítet (állítólag 8-at) ezen iskola jótéteményeiben, teljesen díjtalanul tanítván és taníttatván őket, továbbá minthogy ezen polgári iskolát igénybe vevő és tandíj fizetési kötelezettséggel terhelt tanulók száma köztudomásúlag sokkal csekélyebb, semhogy az általuk fizetendő tandíjból az ezen pol-

mert Viczián György fellebbezést nyújtott be ellene, de ezt elutasították.

Az iskola anyagi helyzete ettől még nem rendeződött. A helyzetet a község értelmisége próbálta megoldani. 1905. augusztus 6-án megalapították a Kiskőrösi Polgári iskolai Egyesületet. Elnöke Revaló Pál főjegyző, al-elnökei Benedicty Andor ügyvéd és idősb Blázy Lajos evangélikus lelkész, gondnoka Kanyó János plébános, jegyzője Bíró Dezső ügyvéd lett. Az egyesületnek 10 alapító, 43 rendes és 70 pártoló tagja volt. Az egyesület tagjai önadóztatással teremtették elő az iskola fenntartásához szükséges összeget. Az alapító tagok 30 koronát vagy három éven át évi 10 koronát fizettek. A rendes tag évi 5 korona, a pártoló tag 2 korona évi összeggel támogatta az egyesületet, ezeket az összege-

Polgári iskolás diákok 1905-ben. Középen B-J Bajzák János igazgató, Resl Szidónia és Szabolcs Gyula tanárok (PSVK HGY)

gári iskolánál alkalmazott 5 tanerő fizetése kikerülne s így tagadhatatlanul igaz az, hogy Bajzák Jánosnak ezen iskola fenntartása nem csekély anyagi áldozatába kerül; végre nem hagyva figyelmen kívül azt sem, hogy ezen iskola tanerői összes fizetéseiket itt használják fel, ami által a közlakosság jövedelmét bizonyára szaporítják; ennél fogva a község képviselő testületé nem hunyhatván szemet mind ezen köztudomású tények és igazságok előtt, méltánylandó Bajzák János ügybuzgóságát és áldozatkészségét — részére az 1904-1905. tanévre vonatkozólag tanterembérleti költség címén 500 koronát a község pénztárából megszavaz s azt ezen határozat jogerőre emelkedése után neki kiadni rendeli.⁷ Úgy látszik, nem mindenkinek tetszett a testület döntése,

ket a szükséghez képest sokan önként felemelték, vagy lemondottak gyermekeik után a kedvezményekről, csakhogy az intézet működését biztosítsák.⁸ Revaló Pál egyesületi elnök kibérelte 1905. szeptember 1-től 1908. augusztus 31-ig Majoros Pál házában az 5 helyiségből álló részt (4 tanterem, 1 tanári szoba) és az egyesületi iskola megkezdte működését három fiú és négy leányosztállyal. A fiú tanulók száma ekkor 31, a leányoké négy osztályban csak 22 volt.

Az egyesület átvette a Bajzák-féle iskola felszerelését, illetve ezért használati díjat fizetett és pályázat mellőzésével az eddigi igazgatót és tanári testületet alkalmazta csekély fizetéssel. A tanulók által fizetett tandíj az első évben 50 korona volt. Ennek mai

⁵ Szabó Miklós (szerk.): Polgári Fiú és Leányiskola Értesítője, Kiskőrös, 1927.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

értéke kb. 83.000 forint lenne. Nem kis összegbe került a gyermekek iskoláztatása. Az állam is besegített az iskola fenntartásába: már az első évben kiegészítette a tanárok fizetését, s a dologi kiadásokra 1.599 korona gyorssegélyt adott. 1905. október 6-án Kis-

A gyarapodó létszámnak egyre szűkebbé vált a 4, majd 5 tanterem, ezért 1908-ban Majoros Pál még hozzáépített négy szobát, 1910-ben pedig még egy helyiséget. Az iskolában ekkor már 7 pedagógus tanított 7 tanteremben. Kialakítottak egy tanári szobát és

vendékei aktívan bekapcsolódjanak Kiskőrös kulturális életébe, a pedagógusok pedig a község közéletébe. Az iskola ünnepségei mindig jelentős eseménynek számítottak, amelyen a község vezetősége és értelmisége mindig jelentős számban képviseltette magát. 1910-ben három nagyobb ünnepet és megemlékezést tartottak: Erzsébet napján az iskolában, március 15-én a Kiskőrösi Kaszinó nagytermében és az év végén, az iskola udvarán.

A március 15-i ünnepi műsor menete a következő volt:

Himnusz. Énekelte a polgári iskolai kar. 2. Megnyitó beszéd. Tartotta Revaló Pál iskolaszéki elnök. 3. Mohács, Eötvös Józseftől. Szavalta Jóba Juliska I. o. t. 4. Nemzeti dal, Petőfi Sándortól. Szavalta Kalkó Gyula I. o. t. 5. Rákóczi kesergője, Szőgyi I-től. Énekeltek Mihály Erzsébet IV. oszt. és Römer Fülöp III. oszt. tanulók. 6. Két testvér, Rákosi Viktor-tól, felolvasta Eifert János IV. o. t. 7. Március 15-én, Illyés Bálinttól. Szavalta Bencsik Etel II. o. t. 8. 1848. március 15. Petőfi Sándortól. Szavalta Font Jakab II. o. t. 9. Nemzeti dal, Nagy Józseftől. Énekelte a polgári iskolai kar. 10. A fogoly lengyel, Csengey Gusztáv-tól. Szavalta Jóba Margit III. o. t. 11. A nővér, Inczédi Lászlótól. Szavalta Tóth László III. o. t. 12. A vén cigány. Melodráma, írta Farkas Imre, zenéjét szerezte Farkas Lajos. Szavalta Radich-Ollé Irén IV. o. t. Zongorán kísérté Vozárik Maria. 13. Ráchel siralma, Arany Jánostól. Szavalta Molnár Margit IV. o. t. 14. Záróbeszéd. Tartotta az igazgató. 15. Kosuth nótá. Énekelte a polgári iskolai kar.¹⁰

1910. június 21-én ért véget a tanév. Természetesen ekkor is figyelmet érdeklő mű-

Polgári iskolai osztálykép 1917-ből. Középen Mattheidesz György igazgató (PSVK HGY)

kőrös elöljárósága újabb anyagi segítséget adott: 1.000 koronával egészítette ki az iskola költségvetését. 1906-ban a képviselő-testület tagjai belátták, hogy rendszeres állami pénz nélkül hosszabb távon nem tartható fenn az intézmény, ezért Koren Márton evangélikus lelkész, képviselő és Revaló Pál főjegyző álmossítási indítványát a kiskőrösi képviselő-testület elfogadta, majd küldöttséget menesztettek Justh Gyulához, a képviselőház elnökéhez és Apponyi Albert grófhhoz, a kultuszminiszterhez. Ez a kezdeményezés pénzühiány miatt megíúsult.⁹ 1907. augusztus 5-én Kiskőrös átvette az iskolát és kötelezte magát arra, hogy évi 6.000 koronát fordít az intézet fenntartására. A fennmaradó további költségeket az állam vállalta magára. Ugyanekkor megalakították az iskolaszéket, amelynek tagjai voltak: Benedicty Andor ügyvéd, Bíró Bertalan ügyvéd, Lábos Ferenc gyógyszerész, dr. Berkovics Jakab, Heiszler Adolf, Viczián Pál, Gohér Mihály, Bobek János, Dúl István, Turán István, a két jegyző és a hivatalból tagok.

Közben kényszerű változás történt az iskola élén. Bajzák János, az iskola megteremtője, első igazgatója, nyelv és történelem tanára 1907 szeptemberében meghalt. Utódja az intézmény élén Mattheidesz György lett.

A tanulók száma folyamatosan emelkedett: 1908-ban 74, 1909-ben 93, 1910-ben pedig már 123 növendéke volt az iskolának.

egy szertárt is. Időnként a tanári szobáéban is folyt az oktatás. Hat tantermet Feiwele-féle modern vaspadokkal szereltek fel. Egy kis helyiséget igazgatói szobának, egy másikat pedig az iskolaszéki részére alakítottak ki. Az épülethez egy kicsi, zárt udvar is tartozott.

Az iskola vezetősége és tanári kara fontosnak tartotta, hogy a tanintézmény nö-

Polgári iskolások a Szarvas-Pozsonyi utcák kereszteződésében állt régi iskola épületében (PSVK HGY)

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

sorral lepték meg a hallgatóságot az iskola diákjai:

„[...] 1. Megnyitó beszéd. Tartotta Revaló Pál iskolaszéki elnök.

2. Himnusz. Énekelte a polgári iskolai kar.

3. Péti, Vörösmarty Mihálytól. Szavalta Somogyi László I. o. t.

4. Dal a kis Demeter Rózsikáról, Szabolcska Mihálytól. Szavalta Hollósi Gizella I. o. t.

5. A király esküje, Petőfi Sándortól. Szavalta Bubla Ferenc II. o. t.

6. Búcsú az iskolától. Énekelte a polgári iskolai kar.

7. Eldorádó, Edvi Illés Páltól. Szavalta Sárközi Franciska II. o. t.

8. A lengyel anya. Szavalta Römer Fülöp III. o. t.

9. A ledőlt szobor, Petőfi Sándortól. Szavalta Jóna Margit III. o. t.

10. Búcsúzó beszéd. Tartotta Molnár Margit IV. o. t.

11. Hunyadi induló. Énekelte a polgári iskolai kar.

12. Záróbeszéd. Tartotta az igazgató.

A záróbeszéd után az igazgató kiosztotta az iskolaszék által adományozott jutalomkönyveket. Jutalmat kaptak szorgalmukért: Godó János I. o. t., Römer Fülöp, Jóna Margit, Friedmann Cecília III. o. t. és Iván Lajos IV. o. t.; szorgalmukért és jó magaviseletükért: Berger Gyula, Heller László, Kalkó Gyula, Hollósi Gizella, Keő Mária I. o. t., Bubla Ferenc, Font Jakab, Gillich István, Gyulai István, Pfundt Mihály, Bene Mária, Sárközi Franciska, Vallentiny Irén II. o. t., Gyarmati József, Góhér László, Molnár László III. o. t., Eifert János, Szaszler Frigyes, Szilágyi Ákos, Lányi Irén, Molnár Margit, Tóth Erzsébet IV. o. tanulók.”

A pedagógusok rendszeresen vitték a diákokat kirándulni is. 1913-ban a Balatoni Szövetség meghívására a Balaton-felvidéken tettek egy hosszabb kirándulást. Többek között megtekintették a tapolcai Tavas-barlangot is¹¹ Nagy energiát fordítottak a tanulók testi fejlesztésére. A tehetséges fiatalok az iskola futballcsapatában sportoltak. Gyak-

ran csaptak össze a kiskunhalasi polgári iskola diákjaival. Szinte évente játszottak szoros mérkőzéseket egymással Kiskőrösön és Kiskunhalason is.¹² Mivel a község lakosságának túlnyomó része evangélikus vallású volt, az előjáróság megpróbálta növelni az evangélikus vallású tanárok számát. Hirdetéseket adott fel a napilapokban, az evangélikus egyház újságjában, hogy jelentkezzenek a meghirdetett állásokra:

„[...] Polgári iskolai evang. állásnélküli tanárnők matematika-fizikára képesített okleveles állásnélküli polgári iskolai evang. vallású tanárnők bizalmasan értesítetnek, hogy a kiskőrösi községi polgári (fiú és) leányiskolánál egy ily tanszék augusztus hó folyamán fog betölteni. Kik az állás iránt érdeklődnek tájékozás végett hamarosan forduljanak a kiskőrösi ev. egyház elnökségéhez.”¹³

Rövidesen már ez bővített épület is kicsinek bizonyult, ezért az iskola vezetősége, az Iskolaszék, a Polgári Iskola Egyesület és a község vezetősége is egy új, korszerű oktatási intézmény felépítését tűzte ki célul. 1911-ben a község előjárósága átengedte a belterületi szénarakodó egy részét az iskola céljaira. 1912. március 29-én 2000 koronát

és ezeket Melczér Gyula főszolgabíró, Bíró Bertalan, dr. Berkovics Jakab, Safáry Gyula, Revalo Pál és Kecskeméthy Béla mérnök tagokból álló bizottság értékelte, s bírálta el. A község a bizottság jelentése alapján a „fehér körben kék mező” jellegű munka az első, az „Istennek, hazának, tudománynak” című terv a második, a „Rózsa” jellegű pályamunka pedig a harmadik helyezést érte el. Az első helyezett 400, a második 200, a harmadik 150 korona pénzjutalmat kapott. Az előjáróság megbízta 1913. május 26-án Lehoczy János kiskőrösi származású építőmestert, hogy a jutalmazott és megvett pályamunkák alapján készítse el az iskola kiviteli terveit és költségvetését. Ezeket a munkálatokat a Pest vármegyei Államépítészeti Hivatal is jóváhagyta. A polgári iskola tervezett összege 100.698 korona, a tornateremé pedig 12.369 korona és 90 fillér volt.

Nagy erővel indult meg az építkezés 1914 elején. A lendület az év második felére jelentősen megcsappant, ugyanis közben kitört az első világháború. A költségek ugrásszerűen megnöttek, a szakemberek egy része bevonult katonának. Ennek ellenére az épület tető alá került. Még a Tanácsköztársaság ide-

Polgári iskolai osztálykép az 1920-as évek elejéről. Középen Kiss Gábor igazgató (PSVK HGY)

folyósítottak a Bíró Bertalan vezette Építő Bizottságnak, ebből akarták finanszírozni a polgári iskola és az új fogadó felépítésére érkező tervpályázatokat. Összesen 20 pályamunka érkezett be a polgári iskola építésére

jén is kapott állami támogatást az építkezés. Végül 1919-ben kívül-belül bevakolták az épületet, és bejelentették az építkezés befejezését.¹⁴

Bella Tibor Zoltán

¹¹ Balatonvidék, 1913. május 4. 18. szám.

¹² Kiskun-Halas Helyi Értesítője 1913. augusztus 27. 35. szám.

¹³ Evangélikus Őrálló, 1908. július 30. 31. szám.

¹⁴ Szabó Miklós (szerk.): Polgári Fiú és Leányiskola Értesítője, Kiskőrös, 1927.

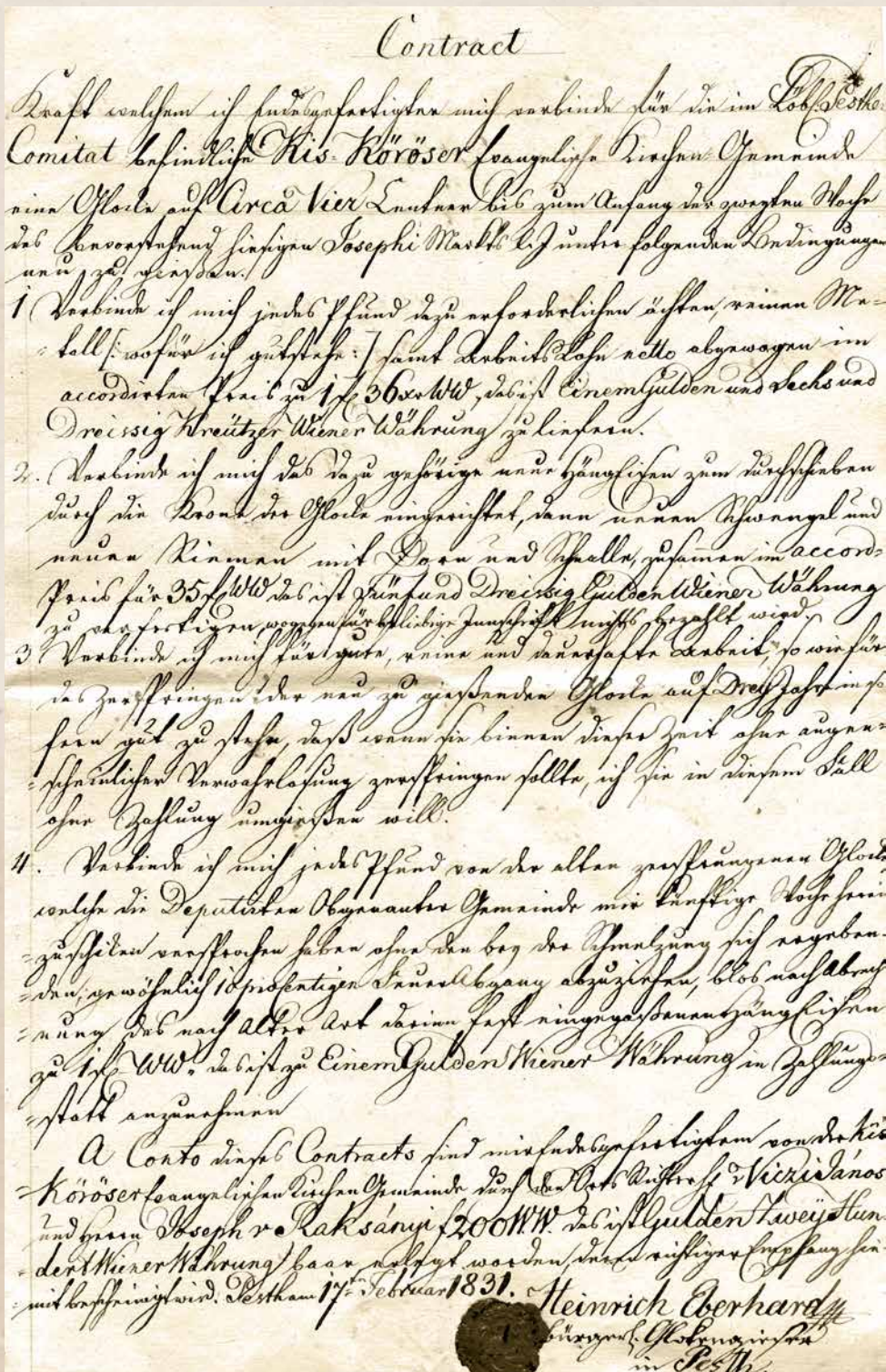
A Kiskőrösi Evangélikus Templom régi és mai harangjai

– az ún. Petőfi harang legendája –

1959-ben Ponicsán Imre igazgatólelkész egy válaszejelentést küldött Káldy Zoltán püspöknek, amelyben tájékoztatta a felsőbb hivatalt a Kiskőrösi Evangélikus Templom harangjairól, azok méreteiről, valamint állapotukról. A leírtak alapján a három harang közül a legfigyelemreméltóbb az ún. kisharang, amelyhez az igazgatólelkész egy legendát is társított, amely még a készítés idejében is tartotta magát az idősebbek körében. Petőfi harangnak nevezték, a hagyomány ugyanis úgy tartotta, hogy ez a harang, igaz még az átöntések előtti formában, ütötte el az éjfélét azon a bizonyos 1823. január 1-i napon, amikor Petőfi (Petrovics) Sándor költő megszületett a szomszédos nádfedeles házikóban, majd megkeresztelték a templomban.¹ Innen tehát a népi elnevezés: Petőfi harang. Ahhoz azonban, hogy a legenda mögötti valóságtartalmat, és az esetleges igazságot bizonyítsuk, meg kell vizsgálnunk az egyházközség régebbi történetét, benne az eredeti harangok históriájával.

A hagyomány szerint a kiskőrösi evangélikusok első harangjukat az 1723-24-ben készült imaházhoz kapták ajándékba a Watty családtól, s mintegy 40 fontot (körülbelül 22,4 kg) nyomhatott. Az 1730-as templomrombolást követően azonban hiányos információkkal rendelkezünk vele kapcsolatban.² A korábbi lapszámban publikált 1776-os forrásunk szerint ebben az évben az akkori katolikus imaház közelében állt, Klinovszky Mátyás plébános be is panaszolta a Helytartótanácsnál a harangozót, aki egy alkalommal túl hamar szólaltatta meg a harangot, így megzavarta a szentmisét. A haranglábról ezt követően 1825-ben esett szó legközelebb. Ekkor, miután egy úriszék alkalmával Tejölössy István plébános bejelentette, hogy a Kalocsai Érsekség a következő évben megkezdi a mai Szent József plébániatemplom építését, a községi előjáróság még egyszer (és utoljára) megpróbált tiltakozni az épülő templom helyszíne kapcsán, így az érseknek címzett levelükben többek között megemlétték, hogy az új épület miatt a községi haranglábat el kellene bontaniuk.³ Minden bizonnyal ez lett tehát a sorsa, azonban a harangról magáról ettől fogva nem rendelkezünk említéssel, további sorsa ismeretlen.

Az új, kőből épült evangélikus templom harangjai 1794-ben, vagyis a torony elkészülte

1831-ben megkötött szerződés a mai kisharang újraöntéséről
(Kiskőrösi Evangélikus egyházközség irattára)

után kerülhettek helyükre. Kiss Béla közölt egy 1795-ből származó hivatalos feljegyzést, amely szerint „[...] 1794-ben a ledölt tornyot

felépítették, 3 harangot és az órát ez évben vásárolták.”⁴ A harangok meglétét Leska István 1810-ben kiadott munkájában is megerősíti:

¹ Leska István: Rövid története Kiskőrös városának és egyháza eseményeinek, 1810. Fordította: Kováts Györgyné, gépelt irat, 6. o. Forrás: PSVK HGy.

² Kiss Béla i. m. A kiskőrösi evangélikus templom története c. fejezet, 1. o.

³ KFL – I – 1. b – Kiskőrös Feudális kori vegyes 1824-1825 12. sz.

⁴ Uo. 4. o.

Eberhardt Henrik harangöntő mester
pecsétjének nyomata (Kiskőrösi Evangélikus
egyházközség irattára)

„[...] tornyot építettek hozzá, benne van 3 szép összhangban szóló harang.”⁵ A részleteket illetően a legkevesebb információval az úgynevezett régi kisharangról rendelkezünk, erről Kiss Béla idézett művében mindössze annyit közöl, hogy ez volt a legrégebbi, 1808-ban készült és 168 font (körülbelül 94 kg) lehetett a tömege. Mivel a fent hivatkozott 1795-ös forrásunk is említi meglétét, így ebben az esetben újraöntését, de új készítését is feltételezhetjük.⁶ A fejezet másik részében, ahol az egyházközség jegyzőkönyvei alapján az egyes évek fontosabb eseményeit mutatta be, arról tett említést, hogy 1830-ban megkasadt a régi nagyharang, amely 1062 fontot (körülbelül 595 kg) nyomott, ezért az egyház újraöntette.⁷ A következő esztendőben azonban a régi középső harang, amely 364 fontos (körülbelül 204 kg) volt, szintén megrepedt.⁸ Ugyanebben az évben újra is öntötték, ám a leírás szerint nem az egyház, hanem „[...] Safáryné született Laucsek Zsuzsanna, Viczián Ádám meg János öntették.”⁹ Az öntési munkálatok elvégzőjeként Eberhardt Henrik pesti öntő mestert jelölték meg. Végül meg kell említenünk, szintén a jegyzőkönyvekre hivatkozva, hogy 1864-ben ismét történt egy harang újraöntés, itt azonban a leírásban nincs megjelölve, hogy melyikről is volt szó pontosan, ám beazonosítása egyáltalán nem nehéz feladat, hiszen a harang ma is ott van a templomtoronyban. A fent vázolt források és leírások alapján ugyanis egyértelmű, hogy a napjainkban 'kisharangnak' nevezett harang legalábbis anyagában azonos lehet az eredeti, középső haranggal, amely 1794-ben, a toronyépítés éveben került a helyére, előbb „1831[-ben], átöntették nemz[etes]. Safáryné szül[etett]. Laucsek Zsuzsanna asszonyság

és Viczián Ádám, János testvérével”, majd, amint a második felirata tanúsítja: „újraöntött 1864-ben, a Kiskőrösi Ev. Egyház Walser Ferenc által Pesten.”¹⁰

Ugyancsak ezt a tényt támasztja alá az az 1915-ös újsághír, amelyben a 'harangok bevonulásáról' tájékozódhatunk. Az első világháború során ugyanis a központi hatalmak a totálissá váló háború miatt teljes ipari termelésüket a hadicélokra rendelték alá, s mivel a színesfémekből ekkorra már jelentős hiány alakult ki, ezért, hogy pótolják a hiányzó mennyiséget, a katonák után a templomok harangjait is 'frontszolgálatra vezényelték'. A kiskőrösi evangélikus egyházközség presbitériumát Scholtz Gusztáv bányakerületi püspök kereste meg, hogy az ún. nélkülözhető harangokat ajánlják fel a háború céljaira, akik a felhívást követően úgy döntöttek, hogy a középső harang kivételével a másik kettőt átadják a hadseregnek. Az eredeti nagy és kisharang tehát ilyen körülmények között távozott örökre Kiskőrösről, az 1916-os háborús évben,¹¹ nem maradt utánuk más, csak a következő jegyzőkönyv: „[...] Felvétel a cs[ászári]. és k[irályi]. hadügyminisztérium 1915. április 15-én 3380. sz. rendelete alapján. Tárgy a kiskőrösi ev[angélikus]. egyházközségben levő harangok átadása illetőleg átvétele. A cs. és k. hadügyminisztérium részéről a katonai parancsnokságnak megküldött harangjegyzék alapján a következő és alatt felsorolt jelzésű harangok szereltnek le és vétetnek át. 1 darab harang 610 kg súlyban és egy darab harang 92 kg súlyban, melyért összesen 2808 korona kártalanítást fog a budapesti cs. és k. katonai parancsnokság kiutalni. P[ecsét]. H[elye]. Kiskőrös, 1916. július 19-én. Scheiber Oscar s[aját] k[e-züleg]. Blázy Lajos ig. lelkész sk. Veiszhaupt János gondnok sk. Safáry Gyula ügyész sk. Záboji Gyula egyházi jegyző sk.”¹²

Sajnos a világháborút követően pótlásukra még sokat kellett várnia a kiskőrösieknél, csupán 1924 második felére gyűlt össze akkora anyagi fedezet, amelyből meg tudták vásárolni a mai nagy- és középső harangot. Mind a kettő Seltenhofer Frigyes soproni harangöntő üzemében készült, előbbi 784 kg-ot, utóbbi 487 kg-ot nyom. A nagyharangot a hívek adományaiból öntette az egyházi vezetés, míg a középső harangot özv. Szil-

ágyiné Gohér Ilona 45 millió koronás adománya fedezte.¹³ Nem véletlen, hogy 1924 novemberének utolsó napjaiban érkezésük és felszentelésük is ünnepélyes keretek között zajlott, ahogyan a helyi újság tudósítója is beszámolt róla:

„[...] A harangokat 24-én délelőtt hozta be az egyház nagy lelkesedéssel. Ezrekre menő tömeg hömpölygött a hat lovas kocsi körül, melyeken a virághalmazból alig látszó két harang 2-2 fehér ruhás lány között volt. Egy kis bandérium nyitotta meg a menetet, majd a kántorok kara következett egyházi dalokat énekelve a gyülekezet boldog tagjaitól kísérve. A diadalkocsi előtt az egyház lelkészei haladtak egyszerű ornátusukban, kikhez a helybeli róm. kath. plébános is csatlakozott, hogy jó példával járjon el a keresztyén egyházak közötti testvériség ápolásában. A végeláthatat-

A mai kisharang, az ún. Petőfi harang
(PSVK HGY)

lan menet lassan hömpölygött a vasúti utcán [ti. Kossuth utca], majd a piactéren [ti. Petőfi tér] át az evangélikus templomhoz, hol szintén ezrekre menő tömeg csoportosult. Itt Koren Márton igazgatólelkész pár keresetlen szóval üdvözölte a várva várt harangokat. Ezzel az első ünnepség véget ért. Az emberek tömege azonban csak akkor oszlott el teljesen, mikor délután felhúzták a harangokat és besötétítették.”¹⁴

⁵ Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1967-es iratok csomója, 22/1959. sz. iktatott irat. Egy 1943-as lelkészi jelentésben az akkori igazgatólelkész, dr. Murányi György is említi a Petőfi harang megnevezését.

⁶ Kiss Béla i. m. Az evangélikus egyház című fejezet. 30. o.

⁷ Uo. 9. ill. 30. o.

⁸ Uo. 12. o.

⁹ Uo. 30. o.

¹⁰ A mai kisharang falán található feliratok.

¹¹ Rekvirálják a harangokat. In: Kiskőrös és Járása, 1915. szeptember 12. 3. o.

¹² Mégis lesznek harangjaink. In: Kiskőrös és Járása, 1916. július 26. 1. o.

¹³ Az evangélikus egyház nagy ünnepe. In: Kiskőrös és Járása, 1924. december 6. 1. o.

¹⁴ A harangok. In: Kiskőrös és Járása, 1924. november 29. 1. o.

A felszentelő istentiszteletre a következő vasárnapon, november 30-án került sor: „[...] A lutheránusok között nagy az öröm. Utcákon, tereken ünneplőbe öltözött sokaság hullámszik, fogatok robognak ki a vasúthoz,

Gyula helyi főfelügyelő, dr. Hamvas József, dr. Zsinka Ferenc, és Szilágyi Dezső írók a Protestáns Irodalmi Kör képviselőjében, dr. Farkas Sándor író és hírlapíró az „Új nemzedék” és „A Nép” belső munkatársa.

Az új nagy és középső harangok fogadása 1924-ben. B-J Furia Zoltán, Blázy (III.) Lajos és Koren Márton lekösznek valamint, Revaló Pál másodfelügyelő (PSVK HGY)

s onnan vissza, jönnek a vendégek Halasról, Vadkertről, s a szomszédos községekből. Minden jel arra vall, a külsőségekből is megállapítható, hogy az evangélikus egyház mai ünnepe a hazafias törekvések és testvéri szeretet jegyében a község egész közönségének fenségesen szép és általános nagy ünnepévé magasztosul. Az evangélikus templom karcsú tornyán nemzeti színű zászló lobog. Fél tízet üt az óra. A legkisebb harang szünet nélkül csilingel, pedig hívó szava nélkül is már kora reggel óta özönlik a nép a virágokkal díszített templomba. A kiskőrösi népviselet csodás pompája ötlük a szemünkbe legelőbb, ahogyan a templom küszöbét átlépjük. Jönnek a testületek, a szomszédos és helyi testvéregyházak és felekezetek küldöttségei. Tíz órakor már egy talpalatnyi üres hely sincs a templom zsúfolásig megtelt hajójában. A karzatok is roskadásig telve. Feszült várakozás, majd zsoldárok ájtatos hangjai szakítják meg az ünnepi csendet. Az oltár felől bevonul a papság, élén Kruttschnitt Antal főesperessel. Nyomában lépdegélnek dr. Pataky Dezső kiskunhalasi református lelkész, Vásárhelyi Pál soltvadkerti református lelkész, dr. Darányi Mihály kiskőrösi református lelkész, Pröhle Károly hitoktató lelkész, Koren Márton, Blázy (III.) Lajos és Furia Zoltán helyi lelkészek, dr. báró Kaas Albert nemzetgyűlési képviselő és a délpestvármegyei evangélikus esperesség felügyelője és a Luther Szövetség elnöke, Melczer

Az istentiszteletet közének nyitja meg, mely után Pleschl István, a budapesti Deák téri evangélikus orgonistája, dr. Belohorszky Gábor művészi hegedűkísérete mellett Bach egyik gyönyörű szimfóniáját játszotta el. Utána Kruttschnitt Antal főesperes avatta föl győ-

nyörűen megkonstruált, költői szárnyalású beszédében az új harangokat, melyek az áhítattal hallgatott beszéd során rendre megszólaltak. Az Evangélikus Nőegylet vegyeskara Mendelényi János karnagy vezérletével énekelt, majd Koren Márton mondott nagy hatású ünnepi beszédet. Pleschl és dr. Belohorszky orgona- és hegedűjátéka következett ezután, majd ismét a Nőegylet vegyeskarának meghatóan szép éneke ringatta áhítatba a hallgatóságot. Furia Zoltán áldást mondott, a közönség pedig a Himnuszot énekelte el.

Istentisztelet végeztével teljes negyedórán keresztül zúgtak az összes harangok a háború során elhunyt hősi halottak kegyeletes emlékeztérére.¹⁵

Végül, ám nem utolsó sorban meg kell említenünk, hogy létezett még egy harangja az evangélikus gyülekezetnek, mégpedig az 1835-36-ban épült felekezeti elemi iskola kis tornyában, amely alapján az intézményt Kiskőrös közönsége csak „Csöngős iskolaként” emlegette. Felirata a következő volt: „Élőket hívok, Holtakat rívak. Homoródalmási Barra István T[ekintetes]. N[eme]s. Pest vármegye főorvosa. Emléül ajándékozta a kiskőrösi evangélikus iskolának, 1836. Öntötte Schaudt András Pesten.”¹⁶ Mivel az iskolát 1965-ben elbontották, a kis harang egy évtizeden át az egyházközség raktárában pihent. 1976-ban azonban úgy döntöttek, hogy a nem rég átadott (1971) erdőtelki imaház kapja meg.¹⁷

Turán István

A templom harangjai a toronyban (PSVK HGY)

¹⁵ Az evangélikus egyház nagy ünnepe. In: Kiskőrös és Járása, 1924. december 6. 1. o.

¹⁶ Kiss Béla i. m. Hiányos adatok c. fejezet.

¹⁷ Megszólalt a harang a kiskőrösi Erdőtelken. In: Evangélikus Élet, 1977. július 17.

Gyökér József vadőr és amatőr régész pályaképe

A római katolikus vallású Gyökér család Pest környékéről származott, Alsónémediben több család is ezt a nevet viseli. Gyökér Ignác Oroszi Borbálával kötött házasságot, majd ebből a frigyből született Gyökér József 1870 körül Tasson. Az anyakönyvekből egy testvére ismert. István, aki Szentivánon született 1880. május 25-én.¹ Gyökér József a gyorsan nagyvárossá váló Budapestre költözött, ahol tűzoltóként dolgozott. Később nemcsak a „lánglovagok” veszélyes hivatását hagyta maga mögött, hanem búcsút vett a magyar fővárostól, s vidékre költözött, meg sem állt egészen a szomszédos Soltvadkertig. Ott ismerkedett meg a fiatal Kúti Máriával, aki Baracson született Kúti Pál és Nagy Julianna gyermekeként. Valószínűleg munkát kereshetett, s így került Soltvadkertre. Gyökér József nem sokáig udvarolhatott 18 éves mátkájának, hiszen 1894. január 9-én már feleségül is vette Soltvadkerten.² Csupán érdekességként említem meg, hogy a 19. század közepén már élt Soltvadkerten, pontosabban Bószépusztán egy másik Gyökér család is. 1847-ben az ott élő Gyökér Andrásnak és Orbán Katalinnak született egy Róza nevű leánya.³

Gyökér József és Kúti Mária házasságát – a kornak megfelelően – bő gyermekáldás kísérte. Elsőnek a címben szereplő **Gyökér József** jött világra Soltvadkerten 1896. október 4-én. Testvérei sorra követték: **János** Soltvadkerten született 1897. december 26-án (felesége: Dinka Erzsébet, később Kiskőrösre költöztek. Gyermekük: Gyökér János József született Kiskőrösön, 1923. március 1-én, meghalt Kiskőrösön, 1925. szeptember 24-én; Gyökér János született Kiskőrösön, 1925. szeptember 1-én; Gyökér József született Kiskőrösön, 1927. április 25-én, meghalt Kiskőrösön, 1928. 07.12-én).⁴ **Pál** Soltvadkerten született, 1899. június 26-án, **István** Soltvadkerten született, 1901. március 25-én, **Mária** Soltvadkerten született, 1902. december 27-én, **Etel** Soltvadkerten született 1904. augusztus 23-án; **Julianna** Soltvadkerten született, 1907. május 16-án. A szülők ekkor már Bócsán laktak.⁵ Az idősebb Gyökér József a vidéki életnek megfelelően földműveléssel foglalkozott. Sokat dolgozott, hogy mindennap kenyeret tudjon

Gyökér József és felesége Menyhárt Etelka (Korsósne Gyökér Éva gyűjteménye)

adni családjának. Legidősebb fia, József hat elemiit végzett, majd segített az otthoni gazdálkodásban.

Az ifjú Gyökér József jártában-keltében megismerkedett a kiskunhalasi Hegyes Menyhárt Etelkával, aki 1899. december 14-én született Hegyes Menyhárt József földműves és Bánóczky Etelka gyermekeként. 1920 decemberének közepén hivatalosan eljegyezték egymást, majd 1921. január 6-án házasságot kötöttek Soltvadkerten.⁶ A fiatal pár rövidesen Kiskőrösre, Feketehalomba költözött. Kicsi földjüket művelték, aminek bevételeiből éppen csak megélték. Négy gyermeküket szerény, nádfedeles, fehérre meszelt házukban nevelték. Gyökér József „egyhangú” élete egy márciusi nap váratlanul megváltozott. Gyümölcsfa vagy szőlő alá fordított, amikor az ásója beleakadt egy kődarabba. Kiemelte, majd csak úgy sárosan bevitte a konyhába, s a felesége feddő szavával nem törődve, lemosta róla a tiszta lavórban a rátapadt földet. Érdekesnek találta a furcsa alakú követ. Forgatta, nézegette, majd elvitte Paulinyi Mihály feketehalmi tanítóhoz, akiről a parasztemberek tudták, hogy szenvedélyesen gyűjti a régiségeket. Paulinyitól tudta meg, hogy egy újkőkori kőbaltát talált a földjükben.⁷

Ez a lelet egy csapásra megváltoztatta az

életét, ezután ugyanis már ő is egyre inkább érdeklődni kezdett a múlt iránt. Tudásvágya feltűnt Paulinyi tanítónak is, aki szakkönyveket adott neki kölcsön. Gyökér József szabadidejében ezeket a könyveket olvasta, s egyre inkább elmerült a múlt értékeinek csodálatában. A tanító úrral egyre többször kijárt terepre is, elsősorban Kiskőrös környékét járták. Érdekesnek tűnő területeket ástak meg, közben Paulinyi magyarázott neki, tanította. Sajnos eközben megélhetésük komoly veszélybe került. Rádöbbsent, hogy másfél holt földcsekkéből nem tudnak tovább megélni, ezért eladták kicsiny birtokukat, s beköltöztek Kiskőrösre. Az 1930-as évek elején a nagy gazdasági világválság a magyar gazdaságra is rátelepedett. Sokan elvesztették földjüket, munkájukat, hatalmasra nőtt a munkanélküliek száma. Kiskőrösön is csökkent az álláshelyek száma, ráadásul Gyökér József megbetegedett, így nem tudott kemény fizikai munkát vállalni. Rövidesen azonban rámosolygott a szerencse, sikerült elnyernie egy vadőri állást. Igaz, hogy nem hozott sok pénzt a konyhára, de a 25 pengőt minden hónapban megkapta, továbbá nem járt fizikai munkával.⁸ Reggeltől estig a város környékét járta vállán a puszkájával, kezében az ásójával. Ha a munkája megengedte, megásta az érdekesnek tűnő

¹ Kiskunfélegyházi római katolikus anyakönyvek

² Soltvadkerti római katolikus anyakönyvek

³ Uo.

⁴ Kiskőrösi római katolikus anyakönyvek

⁵ Soltvadkerti római katolikus anyakönyvek

⁶ Soltvadkerti római katolikus anyakönyvek

⁷ Petőfi Népe 1962. április 4. 79. szám.

⁸ Uo.

Ásatás a Csonthalomnál 1932-ben (Korsósné Gyökér Éva gyűjteménye)

helyeket. Rövidesen jelentős számú régészeti lelőhelyet talált.

1930 októberének végén Paulinyi tanító egy rézkori temetőt talált. A Magyar Nemzeti Múzeum Hillebrand Jenő és Banner János egyetemi tanárokat, valamint Csallány Gábort, a Csongrád vármegyei múzeum igazgatóját küldte a feltárások elvégzésére. A régészeknek Paulinyi mellett Gyökér József is segített. Munka közben figyelhette meg a kor jeles magyar kutatóit. Az egykorú tudósítás szerint „[...] az aránylag kis helyről 13 rézkori csontvázat emeltek ki a mellékük eltemetett edényekkel, ételmaradékokkal és tárgyakkal együtt. A sírok egyike kettős volt. Minden valószínűség szerint férj és feleség pihentek benne és ez a sír hozta meg a próba-ásatás legnagyobb szenzációját. A férj csontvázának térdekalácsán ugyanis egy rozsdával vastagon bevont pompás rézfokost találtak. Szórványosan már eddig is előkerült itt-ott hasonló anyagú és formájú balta vagy fokos, de sehol sem bukkantak közelükben rézkori lakótelepre vagy temetőre, úgy hogy nem lehetett pontosan meghatározni e réztárgyak korát. Számos hazai és külföldi régész egyenesen tagadta, hogy az emberiség életét egymástól elválasztó korszakok között rézkorszak is volt. Pulszky Ferenc volt az első, aki a rézkornak a többivel egyenlő jelentőségű helyet követelt az archeológiában. A régészek addig és azóta is csak bronzkorszakról akartak tudni.”⁹

1931 novemberében már önállóan végzett kutatásokat. Feltárásáról a Magyar Távirati Iroda a következő hírt jelentette meg: „[...] Gyökér József földműves, aki évek óta előszerezett és meglepő hozzáértéssel végez a város határában és környéken régészeti ásatásokat,

és aki már a kiskőrösi rézkori temető feltárásánál is nagy ambícióval segédkezett, pár nap előtt Kiskőrösön Martinka Pál gazdálkodónak közvetlenül a város, déli szegélyén elterülő legelőjén egy partoldalban népvándorláskori temetőre bukkant. Eddig hat sírt ástott ki, s a csontvázak mellett talált használati tárgyakról, amelyek között vasból való kések és kardok, derékszíjat ékesítő bronzkarikák, csattok, jellegzetes gyöngyök és egyéb korszerű értékes holmik vannak. Paulinyi Mihály evangélikus, tanító megállapította, hogy a lelőhelyen valamikor hunok és esetleg népvándorlás-korabeli magyarok is temetkeztek. Az ásatások folyamatban vannak.”¹⁰

1933 júliusának elején Gyökér József levelet írt Fettich Nándor régésznek. Ebben elmondta, hogy a Csukástó melletti dombon már tavasszal is 3 „gyengén felszerelt” sírt talált, kettő közülük jazig, a harmadikról nem tudta megállapítani milyen „szerzet”, mert az északnyugatnak feküdt fejjel. A levél írásakor (nyár derekán, valószínűleg júniusban) két gazdag női sírt talált, mindkettő fejjel délkeletnek feküdt. A leletekért 40 pengőt kért. Hívta a tanár urat, hogy jöjjön aratás után ásatni, Fettich pedig válaszában megígérte, hogy július végén eljön, s megássa a lelőhelyet. A 40 pengőt is kifizeti, ha már látta a leleteket. A Gyökér József által talált sírban a következő mellékletek voltak:

1. A bokák körül kb. 200 apró, fehér, zöld, vörös, sárga üveg és pasziagyöngy.
2. Karperec, rossz ezüsből. A bal karon, 4 darabra törve.
3. Karperec, bronz. Vége felé szélesedő, poncolt díszítésű, a jobb karon került elő.

4. Gyöngyök, 3 hordóformájú kalcidon, 5 hordóformájú kalcium, 5 hengeres kalcium. A bal kar belső oldala és a gerinc között.

5. Gyöngy, 10 db kalcidon, gömbölyű.

6. Bronzkarika a medencében.

7. Fibula, félkorongos fejű, provinciális térdfibula.

8. Gyöngyök a nyak körül: 4 gömbformájú zöld üveg, 1 db kék üveg, 3 hasábformájú zöld, 1 gömbölyű vörös paszta, 1 kettős csonka kúp formájú kék üveg, 1 lapos, kerek paszta.

9. Nyakék, arany, 6 tagból áll. Drótra fűzték fel.

Gyökér József még egy további sírt is feltárt és ennek leírása is szerepel Fettichnek írott levelében.¹¹

1934 kora tavaszán egy budapesti napilapban a következő hír jelent meg: „[...] Kiskőrösről jelentik: Gyökér József földműves, aki kedvtelésből esztendőnk óta folytat régészeti kutatásokat Kiskőrös határában és környékén, pár nap előtt alig egy közhajtásnyira a vasútállomástól rendkívül gazdag jazig-szarmata temetőt fedezett fel. A város támogatásával lebonyolított próbaásatások során nagymennyiségű, pompásan csiszolt, piros színű és aranyfoglatú gyöngy nyakék, színaranyból vert, meglepően sok más női csecsebecse, számos agyagkorsó, amelyek egyikének pereme állati motívumokkal díszített bronzkarikával van körülfogalva s temérdek egyéb ritka lelet került felszínre. Az ásatásokat folytatják.”¹²

Az újsághír nyomán Márton Lajos ártírt Imrédy Béla pénzügyminiszternek és kérte, hogy a leletkörülményekre vonatkozóan rendeljen el vizsgálatot. Ugyanezen a napon Paulinyi Mihály kiskőrösi igazgatótanítónak megköszöni a kimerítő írásbeli tájékoztatást. Kérte, hogy Gyökér Józsefet világosítsa fel az 1929. évi XI. törvénycikkről, mely az ásatást csak szakember számára teszi lehetővé. A pénzügyminiszter elrendelte az ügy kivizsgálást, ennek nyomán értesítette dr. Balázs Vilmos, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye aljegyzője a Nemzeti Múzeumot, hogy a kiskőrösi előljáróság levele szerint Paulinyi Mihály tanító 4 napszámot kapott a községtől az ásatáshoz. Mindössze 9 gramm súlyú aranylemezek, gyűrűk és edénydarab, cserépedény került elő, melyeket a Magyar Nemzeti Múzeumnak beküldtek. Mintegy két hét múlva Fettich Nándor, Balázs Vilmos vármegyei aljegyző és Fék András kiskőrösi tb. főszolgabíró jelenlétében kihallgatták Gyökér Józsefet a főszolgabírói hivatalban. A felvett jegyzőkönyv szerint a folyó év tavaszán a seregélyesi földeken ástott szarma-

⁹ MTI Napi Hírek, 1930. október 31.

¹⁰ MTI Napi Hírek, 1931. november 25.

¹¹ A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1982, Debrecen, 1984

¹² Budapesti Hírlap 1934. március 14.

ta-jazig sírokat. Az első sírra maga bukkant, mert gyanúsak találta a helyet és megásta. Gyermeksír volt egy bögrével. A további kutatáshoz kihívta Paulinyi Mihály tanítót is, aki egy délután volt jelen az ásatásnál. Az aranytárgyakat részben az ő jelenlétében találta. Az összes leletet (orsókat, bronzokat, aranyakat) bevitte az előjáróságra.¹³ A vizsgálat végül tisztázta a vadórt.

1934 végén újabb szenzációs felfedezést tett Gyökér József. Erről tudósított egy másik fővárosi napilap: „[...] Gyökér József, aki Paulinyi Mihály Kiskőrös feketehalompusztai tanító, a neves archeológus oldalán tett szert régészeti ismeretekre és aki az utóbbi esztendőknél igen sok értékes lelettel gyarapította a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárát, a minap újabb gazdag avar kori sírmezőre bukkant Kiskőrösön. A próbaásatások folyamán Gyökér József mindjárt elsőül rendkívül gazdag gyermeksírra talált, amely telve volt kor- és művelődéstörténeti szempontból egyaránt becses és fölöttébb értékes úgynevezett „mellékletekkel”. A mintegy két és fél méternyi mélységben felfedezett s majdnem teljesen ép gyermekcsontváz nyakán a szövetanyagból készült nyakkötőbe beleszótt arany- sujtások maradtak fenn. Napvilágra került ugyancsak a nyakat körülfogó hat darab csengőalakú arany csüngődísz is, továbbá két nagy arany fülbevaló ametiszt csöngőkkel. A mellkasra helyezve öt darab aranyfoglatú ametiszt-ékszer hevert. A csontváz mindkét karját aranyba foglalt ezüstkarkötő s ugyancsak mindkét kezét három-három darab aranygyűrű ékesítette. A kézfej mellől arany- foglatú tokba zárt s aranyozott nyelű vaskés került elő. Minden egyes tárgy remeke az ezerháromszáz év előtti avar kori ötvösművészetének, amiből nyilvánvaló, hogy a gyermek nagyon előkelő avar szülők sarja lehetett. A Magyar Nemzeti Múzeum László Gyula múzeumi asszisztentst küldötte le Kiskőrösre a lelet helyének tüzetes megvizsgálására, aki mintegy tíz más sírt is felbontatott a közelben. Megállapította azonban, hogy e sírokat egykorú sírrablók már kifosztották, de egyik-másik sírből, ennek ellenére is, sok értékes aranylelet mellett egy művészi kivitellű, üveg pohár, több agyagedény, vaskés, csontból készült íjlemez és más becses régiség került napvilágra. Az ásatásokat kedden, anyagiak hiányában, félbeszakították.”¹⁴ Ez a lelet a híres avar hercegnői sírként került be a köztudatba.

Az eseményeket így beszélte el László Gyula, a magyar régészet kimagasló alakja: „[...] alighanem Kiskőrös-Vágóhídnál, ahol egy avar fejedelmi temetőt tártunk fel. Élt ott egy vadőr, Gyökér Józsefnek hívták, aki jár-

va a vidéket kiváló régészeti érzékkel bukkant rá régi temetőkre. Erre az avar temetőre is, és megtalálta egy körülbelül nyolcéves gyerek sírját, tele arannyal, függőkkel [...] De ha egy amatőr beleás a sírba, könnyen tönkreteszheti a leletet. Bizony, mert nemcsak a leletek a fontosak, hanem a csontváz helyzete, a tárgyak elhelyezkedése is. Csakhogy ez a Gyökér József nagyszerű ember volt, az emléke legyen áldott [...] olyan leírást adott a kislány sírjáról, hogy annak alapján rajzot készíthettem, amit közöltem is később. Mindig elküldtem neki a tanulmányaimat, egyszer azonban, amikor

gyek nélküle. Én pedig nagyon sokra becsültem őt, a segítségét.”¹⁵

A leírtakból is látszik, hogy Gyökér József állandóan képezte magát. Szakszerűen bontotta ki a sírokat, távolította el a földet a leletekről, s kifogástalan rajzokat készített a lelőhelyekről.

Az 1930-as évek végén Paulinyi Mihályval együtt egy közös kiállítást rendeztek Kalocsán az általuk megtalált leletekből. Ők rendezték be a kiállítást, s a megnyitó után közösen kalauzolták a látogatókat. Büszkén mutogatták és magyarázták az előkerült edé-

Kibontott sír az 1930-as években (Korsósne Gyökér Éva gyűjteménye)

hosszabb ideig nem jelent meg semmi publikáció, kaptam tőle egy levelezőlapot, máig őrzöm, azt írta, hogy ha nem becsülöm annyira, hogy elküldjem neki a könyveimet, ő felhagy a régészettel, aztán lássam, mire me-

nyeket, urnákat, fibulákat, fegyvereket. Ez az esemény lehetett pályájának a csúcsa. 1940-ig rendszeresen küldött be régészeti leleteket a Magyar Nemzeti Múzeumba.¹⁶

Közben a vadőri tevékenységét is nagy

¹³ A Debreceni Déry Múzeum Évkönyve 1982, Debrecen, 1984

¹⁴ 8 Órai Újság, 1934. december 5.

¹⁵ Beszélő, 1994. október-december. „...én szegény ember régésze leszek” - László Gyulával beszélget Szabényi Cecília

¹⁶ Petőfi Népe, 1962. április 04. 79. szám.

Ásatás a Pacsirta-tói dűlőben a z 1930-as évek elején (Korsós né Gyökér Éva gyűjteménye)

megelégedésre végezte. A mezőket, erdőket járva rendszeresen megfigyelte a vadállományt. Ezeket a megfigyeléseit a téma iránt érdeklődő olvasókkal megosztotta a *Nimród* című vadászati folyóirat hasábjain: „[...] az évi madárvonuláshoz képest az idei nagyon gyér volt, valószínűleg azért, hogy itt már augusztusban alig volt víz, ahol tavaly 1 méteres víz is volt. Tavaly a dunapataji Őrjegen és az érsekszentkirályi pusztán 50-60-as csapatokban volt kanalas gém, az idén csak 1 darabot láttam. Augusztus 10-en már megérkeztek a fekete gólyák, akkor 11 darabot láttam ugyanakkor 32 szürke gémet egy csapatban. A fehér gólyák is elég korán csoportosultak, augusztus 8-án 227 darabot figyeltem meg, ezek 8-10 napon át itt tartózkodtak, egy éjjel mind eltűnt. Míg víz volt, esténként kacsahúzásra jártam, annyi bakcsót még sohasem láttam, mint ezeken a vizeken. Szeptember 13-án társasvadászat volt a Büdöstön, ott lőttek egy kékcőrű kacsát (tojót), ezt én megszereztem és elküldtem a Madártani Intézetnek. Akkor ott láttunk vagy 70-80 darabot, de többet nem sikerült lőni. Szeptember 10-től 25-ig ezen a

Ásatás a Vágóhídi dűlőben 1934-ben. A kép jobb szélén Paulinyi Mihály látható (Korsós né Gyökér Éva gyűjteménye)

vidéken oly nagy számban vonultak a nyilas-farkú récék, hogy egész ellepték a vizeket, az idős vadászok szerint sohasem láttak ennyit. Nálunk augusztus 22-én repült ki egy négytagú gólyacs család, nem is lehetett azután már gólyát látni. Kiskőrös, 1942 november 27. Gyökér József, szkv. vadőr¹⁷

Másutt így írt: „[...] tisztelettel közlöm,

hogy a dunapataji Őrjegenben, ahol a Duna tavaszi áradásaiból még most is nagy területet borít a víz, gyakran figyelem a madárvilágot, mert ott a vízimadarak ezrei láthatók naponta. Július hó 24-én láttam 11 darab darut és 4 kanalas gémet, a gémek a különböző sirályok között voltak, a darvak külön. 26-án 7 drb. kanalas gémet és két csapat kis kócsagot, az egyikben 5, a másikban 6 drb. volt. A darvak akkor már nem voltak láthatók. 28-án még itt volt a 11 drb. kócsag és 2 drb. kanalas gém. Ezen kívül láttam 58 drb. kárókatont és 4 drb. nagy sirályt. A szürkegémekek százai tanyáznak itt; a fehér gólyák nagy csapatokban lepik el a vízzel környezett szigeteket. Kiskőrös, 1941. július 80. Gyökér József szkv. vadőr.¹⁸

Utolsó írását szintén a *Nimród* folyóirat közölte. „[...] Ritka vendégek. Jelentem, hogy folyó hó 6-án, egy körvadászaton 1 darab ker-cerucát lőttem egy száraz réten, a hóról szállt föl. 18-án estefelé 1 darab hollót láttam. Már

32 éve vadászom, de erre még sohasem láttam hollót, csak az öreg vadászoktól hallottam hírért, hogy valamikor itt is voltak. Kiskőrös, 1943. január. Gyökér József vadőr.¹⁹

Sajnos egyre súlyosbodó betegsége végül legyőzte szervezetét. 1943. július 25-én hunyt el Kiskőrösön, gyomorrákban.²⁰

Bella Tibor Zoltán

¹⁷ *Nimród*, 1942. december 10. 35. szám

¹⁸ *Nimród*, 1941. augusztus 10. 23. szám

¹⁹ *Nimród*, 1943. február 10. 5. szám

²⁰ Kiskőrösi római katolikus anyakönyvek

A halálba üldözött képviselő?

– Egy kiskőrösi öngyilkosság, avagy a közélet visszásságai a XIX. század végén –
(Első rész)

„Kövéri: – Miért kellett Eötvös Géának meghalnia?

Soványi: – Mert meg akarta védelmezni a becsületét. Ha nem védi, de egyszerűen eladja – excellenciás úr lett volna belőle.”¹

Akárcsak manapság, a XIX. század végén is rendkívüli eseménynek kellett történnie ahhoz, hogy napokig Kiskőrössel (akkor még Kis-Kőrös) foglalkozzon az országos sajtó. 1892. március 20-án kiskőrösi otthonában föbe lőtte magát Eötvös Géza, a solti alsó járás főszolgabírója, néhány hete, a keceli körzetben függetlenségi, tehát ellenzéki programmal megválasztott képviselő. A döbbenetet fokozza, hogy a január végén megválasztott új országgyűlésnek Eötvös már a második halottja, március 6-én még nagyobb név, gróf Csáky Albin kultuszminister huszonnégy éves István nevű fia, a képviselőház korjegyzője vetett váratlanul véget ifjú életének. Az utóbbi esetben a sajtó halálos betegségre vagy szerelmi csalódásra gyanakszik, de felmerül a politikai meghasonlás gondolata is, miszerint a fiatal gróf kortesei hamis ígéretekkel csapták be a választókat, és ezt az erkölcsi terhet nem tudta elviselni.

A valamivel idősebb, de politikusnak még szintén fiatal, a tudósítások szerint harminckilenc vagy negyvenéves Eötvös Géza esetében az ok egyértelműnek tűnik. Főszolgabírói minőségében elkövetett gazdasági visszaélések miatt vád alá helyezték. A kérdés csupán az, hogy önkéntes halála egy beismerő vallomással ér-e, fel és így próbált menekülni a felelősségre vonás elől; vagy az ellenfelei által koholt vádak öröklék fel idegrendszerét, és adták kezébe a pisztolyt.

Az Eötvös is történelmi névnek tűnik, de ő nem a bárói ágból származott, hanem valószínű a ráckevei Eötvösök (Ötvösök) közül, legalább is erre utal a „ráczkövi” nemesi előnév. Valamilyen rokonságban lehetett Eötvös Károllyal a tisztaeszlezi zsidók védőjével, a neves függetlenségi politikussal. A névrokonságon és a politikai elbarátságon kívüli szorosabb kapcsolatra utal, hogy utóbbi – jóval nagyobb neve ellenére – párbajsegédi tisztet is vállalt a kezdő képviselő mellett, és segített bizonyítani ellenfelei által kétségbe vont nemességét, az Ötvös helyett az Eötvös név jogos használatát.

Eötvös Géza és felesége Szauter Erzsébet (Internet)

Megválasztása után olyan gyorsasággal következett be Eötvös Géza tragikus halála, hogy életrajza nem került be az országgyűlés almanachjába se. A halála után írt nekrológok is csak az utolsó éveiről tudósítanak. Mikszáth Kálmán is megemlékezett róla, de mélyebben nem ismerhette a pár hetes képviselőt. A nagy írónak az öngyilkosság csak ürügy, hogy elmélkedjen az, elátkozott kerületről, amelynek már egy korábbi képviselője meghalt, utóda, Eötvös elődje botrányba keveredett. A szellemes tárca szerint a babonás félelmek miatt a férjeiket sorozatosan elvesztő asszonyok nem kelendőek, a tragédiákat őrző kastélyokat nem lehet eladni, de ezért a „végzetes kerületért” minden magyar választópolgár elindulna, ha ingyen kisorsolnák. Nem azért, mert ennyire felvilágosultak a magyarok, hanem mert nálunk mindenki képviselő akar lenni. A csattanó tehát nem

az öngyilkos képviselőt, hanem politikai viszonyainkat jellemzi.² A sajtó elszórt utalásai közül csak annyi derül ki, hogy Eötvös Géza mielőtt a közigazgatásban helyezkedett el, ügyvédként praktizált Budapesten. Talán ő vagy a felesége Dunapatajról származhatott, mivel ott temették el, sőt, bár az eset Kiskőrösön történt, a halotti anyakönyvi bejegyzés szintén dunapataji. Főszolgabíróvá 1883-ban választották, majd 1889-ben újraválasztották. Azelőtt is a környéken a működött, mint a solti közép járás segédszolgabírója.

A dualizmus korában a szolgabírókat a megyei közgyűlés választotta, de a főispán nevezte ki, mintegy megerősítve őket hivatalukban. A főszolgabíró a vármegye járásainak vezető tisztségviselője. A 1886. évi 21. törvénycikk rögzítette jogkörüket. A főszolgabíró volt a községek felügyelő és irányító hatósága, mivel a legtöbb közigaz-

¹ Uj –Budapest. Élclap és a „Budapest” vasárnapi melléklete. 1892. márc. 27.

² Pesti Hírlap, 1892. márc. 21. Megjegyzés: Itt még név nélkül szerepel az írás, de bekerült Mikszáth összes művei közé. Mikszáth-%20Eötvös%20VÉG-ZETES%20KERÜLET%20_%20Mikszáth%20összes%20műve%20_%20Kézikönyvtár.html

9	20	Eötvös Géza Kiskőrös főbírója Hrabov Erzsébet, fősze	L. Páray Kiskőrös	39	ingylen szálg	Rém 22. Mány	de	Kiskőrösön, 1892. márc. 21. egyen lécse magja. Jelenlétében a halottat a főbíró és a főjegyző jelenlétében eltemették.
---	----	--	----------------------	----	------------------	--------------------	----	---

Eötvös Géza halotti bejegyzése a dunapataji református anyakönyvekben (Internet)

gatási ügyet nem a falvakban döntöttek el. Ő elnököl a községi tisztújításokkor, ő jelöl a helyi tisztségekre. Karhatalommal rendelkezik a járás területén, kihágási ügyekben ítélkezik, bírói feladatot lát el a gazdák és cselédek munkajogi vitáiban. A főispán politikai megbízottja a járásokban, őket pedig a kormány nevezi ki.

Sarlós Béla a polgári közigazgatásról írott tanulmányában megállapítja, hogy a főispán, az alispán, a főjegyző, a tisztí ügyész és az árvaszéki elnök kivételével nagyon alacsony volt a közigazgatási tisztviselők, köztük a szolgabírók fizetése. Ez is magyarázza korrumpálhatóságukat.³ A szolgabíró ugyan nagy úr volt a maga járásában, de ez nem feltétlenül járt az úri életnívóhoz járó kiemelkedő jövedelemmel.

Korábban nemcsak a szépirodalom, hanem a történelmi szakirodalom is kemény szavakkal ostromozta a hivatalokba áramló elszegényedett birtokos nemességet, a dzsentri úrhatnamságát és hivatali visszaéléseit. Eötvös Géza története is mintha erre lenne példa, függetlenül attól, hogy igazak-e az ellene felhozott vádak. Mert, ha nem is valóság, mégis feltételezték róla, nyilván analóg esetek alapján, hogy akár el is követhette mindazt, amivel gyanúsították. Az újabb szakirodalom „megértőbb” a dzsentrirel. Dobszay Tamás és Fónagy Zoltán szerint számarányuk jóval kisebb a korábban elképzeltekhez képest, és folyamatosan csökken is jelentőségük az államapparátusban. Ugyanakkor megállapítják, hogy éppen a szolgabírák négyötöde a volt, vagy jelenlegi birtokos nemességből kerül ki. Mégis úgy vélik, hogy az irodalom és a publicisztika nagyította fel a dzsentrikérdés jelentőségét. Nem tagadják bizonyos a dzsentrirel kapcsolatos sztereotípiák igazságát (származási, nemzeti öntudat), de ezek közül sem a korrupciót emelik ki. A hivatali alkalmazkodás szerintük egyben az életforma, a szakértelem a megélhetés bizonyos fokú polgárosodását eredményezte.⁴

Eötvös Géza nemesi előneve ellenére bizonyosan nem tartozott a birtokos nemesség felső rétegéhez. Rendelkezett szép házzal Kiskőrösön, földekel, szőlővel, lovakkal, de vagyonát halálakor mindösszesen 15 000 Ft-ra értékelték. A források egy része azt sugallja, hogy ezt is jórészt már főszolgabíróként,

akár korrupció útján szerezte. Adósságairól is szólnak a korabeli hírek. Magáról a tragédiáról a sajtó meglepő részletességgel tudósított. Sok mindent tudhattak a szomszédok és a cselédek is, de bizonyos részletek csak az özvegytől, Szauter Erzsébettől származhattak, aki a tudósítások szerint a holttest felfedezése után olyan önkívületi állapotba kerül, hogy kútba akarja vetni magát.

Az esetet megelőzően mindketten Pesten tartózkodtak, hiszen a képviselőség a férjet már oda köti. Hosszabb idő után szombat délután (1892. márc. 19.) térnek haza. Ekkor már szélteben terjesztették Kiskőrös községben a vizsgáló bíró nyilatkozatát, hogy újabb terhelő bizonyítékok kerültek elő, ezért Eötvös már semmiképp sem kerülheti el a börtönt. Emiatt nyugtalanul aludt, kétszer is felkelt az éjszaka. Kiment az istállóba, megsimogatta a lovait, váltott pár szót a kocsisával. Reggel korán felébredt, panaszkodott a feleségének, hogy őt mindenki üldözi, és már azok is kételkednek benne, akikben eddig legjobban megbízott. Az asszony próbált lelket önteni belé. Biztatta, hogy adjanak itt el mindent, költözzenek Pestre, ha szegényesen is, de valahogy megélnék. Egyébként Eötvösök anyagi viszonyait jól jellemzi, pedig gyerekük sem volt, hogy már a néhány hét pesti tartózkodás nehézségeket okozott nekik az ottani drágább élet miatt. Ezért a képviselő tervezte is, hogy ügyvédi irodát nyit Pesten.

Ezután úgy tett, mintha aludni akarna még egy keveset, mire felesége magára hagyta. Öt perccel később nagy csattanásra rohant be szobába. Férjét már vérben fagyva találta. Ráborult a testre, majd ahogy van, könnyű reggeli pongyolában, véres arccal és kézzel rohant az orvosért, aki már csak a halál tényét állapíthatta meg. Az újságok még a halottszemle részleteit is közlik:

„[...] Berkovits dr. községi halottkém is megjelent s jelentést tett a hatóságnál. Szilassy helyettes főszolgabíró az orvos-rendőri vizsgálat teljesítésével, Borsay járás-orvos helyett, [ti. ő az elhunyt legfőbb haragosa, följelentője volt] Sárkány János dr. községi orvost bízta meg, a ki Endre Zsigmond dr. szolgabíró és Petykó József községi bíró jelenlétében végezte a hulla szemlét. E szerint a golyó a jobb homlok-dudor fölött, ezzel egyenes síkban, hatolt az agyvelőn keresztül s a nyakszirt-csont

jobbfelet kidudorította. A halott jobb kezén, melyben a revolver volt, a fegyver ravasza barázdát vágott. Egyébként az orvos konstataulta, hogy kétségtelenül öngyilkosság történt s azért a tetemet föl se bontották.”⁵

A döbbenet és a kegyelet valamint a sajtó egy részénél a leplezetlen pártszimpátia inkább az elhunyt képviselő erényeit emeli ki. A tudósítások szerint temetésén akkora tömeg jelent meg, amelyet még addig Kiskőrös nem látott. Leróta részvétét a környék egész intelligenciája. A díszes ércpokrosót gyönyörű koszorúk, köztük a Függetlenségi és 48-as Párt széles nemzetiszín szalaggal átkötött koszorúja borítják. A párt küldöttséggel is képviseltette magát. Irányi Dániel a párt vezére táviratban fejezte ki részvétét az özvegynek. Az evangélikus lelkész mellett (Kiskőrösön alig éltek reformátusok) Bakó István képviselő, kálvinista lelkész búcsúztatta a református vallású elhunytat.

A kegyelet gesztusai mellett, azonban már az első tudósítások is érzékeltetik, Eötvös Gézát nem mindenki kedvelte annyira, mint amennyire ezt a temetés nagyszabású külsőségeiből gondolnánk. A legrészletesebben tájékozott *Pesti Hírlap* szerint a helyi közvéleményben az öngyilkosság híre inkább döbbenetet, nem meglepetést vált ki. A gyanúsítgatások már pár éve megkezdődtek, amikor a szolgabíró parkkal övezett szép házat építtetett a Vasút utcában (ti. a mai Rónaszéki-ház a Kossuth utcában). A megnyerő modorú úriember állítólag szolgabíróként nem tudott népszerűséget szerezni magának, de azért elnöke volt a helyi Nemzeti Kaszinónak. Nem tudni ez a megtiszteltetés személyének vagy pozíciójának szólt. Amikor a kaszinó választmánya még a tragédia délutánján úgy határoz, hogy testületileg megjelenik a temetésen, és jegyzőkönyvben örökíti meg elhunyt elnöke emlékét, Salamon Miklós járásbíró éles szavakkal tiltakozott, bár ezért a többség elítélte.

A Függetlenségi és 48-as Párt ugyan igyekezett üldöztetései és halála miatt mártírglóriát fonni a nekik mandátumot szerző képviselőtársuk feje köré, de a *Pesti Hírlap* azt is tudni vélte, hogy annak idején gyanakodva fogadták, mert szolgabíróként még a legkegyelmeyben lépett fel az ellenzékkel szemben. Eötvös Gézának nem lehetett különösebb politikai meggyőződése, inkább csak

³ Sarlós Béla: A közigazgatás polgári jellegéről. In. A magyarországi polgári államrendszerek, Tankönyvkiadó, Bp. 1981, 298. o.

⁴ DOBSZAY TAMÁS-FÓNAGY ZOLTÁN: Magyarország társadalma a XIX. század második felében, In. Magyarország története a XIX. században, Osiris Kiadó 2003, 441-442. o.

⁵ Budapesti Hírlap, 1892. márc. 21. 4. o.

képviselő akart lenni. Talán egy menekülési útvonalnak tűnt ez az otthoni bajok elől. Kecelen függetlenségi programmal lehetett esélye, tehát ezt választotta.⁶ Valószínűleg ezzel követte el a döntő hibát. Magára haragította a megye kormánypárti korifeusait, akik szabadjára engedték az addig is ismert, korrupciógyanus ügyeinek vizsgálatát. Alighanem teljesen igaza van az *Ország-Világ* szellemes glosszátorának, hogy a szerencsétlen Eötvös Géza, ha követett is el törvényteleniséget, nem nagyobb, mint általában más megyei köztisztviselők, csak nem mindegy, hogy mindezt kormánypártiként vagy ellenzéki-ként teszi valaki:

„[...] Bizony nem tagadhatjuk, szegény Eötvös Géza némi kis hibákat követett el, melyek bizonyos §§-okkal összeütközésbe jönnek. Csak az a furcsa, hogy ezt akkor kezdték hánytorgatni, mikor függetlenségi képviselő lett belőle. Ha Eötvös Géza főszolgabíró marad, akkor becsületben öszülhet és halhat meg. Minő kacagás lett volna abból, ha valaki akkor szemére veti, hogy egy fuvar kavicsot hordatott udvarára, a vármegye kavicsából. Hogy nevetett volna a megye, ha azt mondták volna, hogy a megye emberei dolgoztak neki, és minő szorgosan elsimították volna azt a kis hibát, amit a főszolgabíró még elkövetett. De amit megbocsátanak a szolgabírónak, azt nem bocsátják meg a képviselőnek.”⁷

Eötvös Géza főszolgabírói mindennapjairól nem sok adatot találtunk. Szigorú, érelyes és olykor erőszakos ember lehetett, aki hivatalának méltóságát más hatóságokkal szemben is megvédte. Ehhez érdekes adalék az 1887-es választás, amikor utasította a kiskőrösi csendőrsöt, hogy azokra a helyekre szálljanak ki, ahol tapasztalata szerint zavarások szoktak lenni. Az a választ kapta, hogy a kalocsai csendőr-szakasparancsnokság már másképp intézkedett. Erre ártírt oda, és sajnálkozását fejezte ki, hogy ilyen fontos kérdésben nem egyeztetettek vele. Javaslatát ugyan elfogadták, de kapott hozzá egy amolyan „kioktatást”, hogy a szolgabíró beszélhet így egy „szubordinált” (ti. alárendelt) hatósággal, de nem egy olyan „koordinált” hatósággal, amilyen a szakasparancsnokság. A sértett szolgabíró az egész levelezést elégtételt követelve átküldte Földváry alispánnak, mert mint indokolta „[...] hivatalos állása nem engedheti, hogy ilyen leckéztetést zsebre rakjon.”⁸ Egy másik ügyben már nem bizonyult ennyire érelyesnek, pedig itt nem a méltósága, hanem a lakosság érdeke forgott kockán. Kiskőrösön már az előző főszolgabíró idején is követelte a lakosság

a bűz miatt egy disznóhizlaló eltávolítását. Ennek ellenére Eötvös is eltűrte. Az utóda végre a koleraveszélyre is hivatkozva elrendelte az elbontását, de a község bírójának és tanácsának dühödt fellebbezésébe ütközött.⁹ Eötvös feltehetőleg tisztában lehetett azzal, milyen érdekeket sértene, ezért óvakodott ingatag helyzetében ebbe a darázsfészekbe is belenyúlani.

Földváry Mihály alispán (Internet)

Ez a két önmagában nem túl jelentős, de jellemző eset is jól rávilágít, hogy a főszolgabírónak milyen módon kellett egyensúlyoznia a felettes hatóság (főispán, alispán), az alárendelt hatóságok (községi elöljáróságok) és olyan mellérendelt hatóság, mint a csendőrség között. Eötvös Géza ambícióit jelzi, hogy nem képviselőnek jelöltetésével lépett először az országos politika színterére, nem ekkor került először szembe azzal a kormányzattal, amelyet szolgál.

1891-ben került az országgyűlés elé egy nagyszabású törvénycsomag a közigazgatás átalakításáról. Ennek részletezése túlfeszítené a tanulmány kereteit. A lényeg: a közigazgatás további „államosítása” (értsd: az önkormányzatiság korlátozása) lenne, ami korábban Tisza Kálmán törekvéseit is jellemezte. Az ellenzék obstrukciójának hála a vajdúdó hegyek végül kisegeret szültek. A 280 paragrafusból végül ennyi maradt:

1891. évi XXXIII. törvénycikk a vármegyei közigazgatás rendezéséről

Szentesítve: 1891. XI. 3. Kihirdetve: 1891. XI. 17.

1. § A közigazgatás a vármegyékben állami feladatot képez, melyet kinevezett állami közegek intéznek, részint önállóan, részint a törvény korlátai közt, önkormányzati elemek közreműködésével.

2. § A belügyminiszter utasíttatja, hogy az 1. §-ban kimondott elvnek megfelelőleg: a vármegyei közigazgatási közegekről és azok hatásköréről; a vármegyék önkormányzatáról; a közigazgatási bíróságokról - egyidejűleg terjesszen elő törvényjavaslatokat.

Ahogy bírálói később értékelték: „[...] Ez az egyszakaszos törvényhozási korcs-született azokra a protozoákra emlékeztet bennünket, melyek egyetlen sejtből állanak és semmiféle szerveik nincsenek. Fügefalevélnek szánták, mely eltakarja a többség vereségét, de erre ez a takaró kicsiny, a parlamenti szégyenfolt, melyet eltakarnia kellett volna, túlságosan nagy volt. Az állami közigazgatás nagy gondolata nem tisztes parlamenti harcban győzött le, de belejutott egy posványba. Nem halt meg, de húsz esztendőre elevenen eltemetett.”¹⁰

Eötvös Géza még a törvény vitája alatt a *Magyar Közigazgatás* hasábjain közzé tett egy felhívást az ország össze szolgabírájához. Ezt megelőzően már nagy szervező munkát végzett. Minden kartársának kiküldött egy megkeresést a készülő törvényjavaslat-tal kapcsolatban. A válaszok alapján arra a következtetésre jutott, hogy elégedetlenek az őket érintő paragrafusokkal, ezért egy országos értekezletet hívott össze 1891. május 31-re, Budapestre, a vármegyeház nagytermébe. E törekvéseben a *Magyar Közigazgatás* is támogatta, sőt - talán némi bizalmatlansággal a főszervező személye iránt - napirendet is javasolt. Ezt a hetilapot egyébként Boncza Miklós, Ady Csinszkájának apja adta ki és szerkesztette. A szerkesztőségi állásfoglalások feltehetően tőle származnak.

Eötvös agilitását bizonyítja, hogy az előző nap Budapestre érkező szolgabírákat már összehívja ismerkedésre a Hungária Szálló éttermébe. A csalódások itt kezdődtek, amint kiderül a *Pesti Hírlap* ironizáló cikkéből:

„[...] A tegnapi ismerkedés alkalmával a Hungáriában meglepetve látták a szolgabírák, hogy a székek üresek maradnak, az asztalok terítetlenek. Nincs, akinek terítsenek. De vigasztalták magukat. Ej, hát persze, hogy nem jönnek egy nappal hamarabb — gondolták a fiatalabbak. A tarokk-komániát nem szívesen hagyja ott, az ember. Ellenben a családós urak megcsóválták a fejüket. Hm. Bolondul cselekesznek a tisztelt kollegák, nagyon bolon-

⁶ Pesti Hírlap, 1892. márc. 21.

⁷ Ország-Világ, 1892. márc. 26. 203. o.

⁸ Budapesti Hírlap, 1887. jún. 30. 5. o.

⁹ Budapesti Hírlap, 1892. júl. 28. Melléklet a 208. számhoz

¹⁰ HALÁSZ Imre: A közigazgatási eszmék fejlődése Magyarországon (Harmadik és utolsó közlemény) Nyugat, 1914. 15. szám

dul. Mikor az ember egy nappal hamarabb megszökhetik hazulról! De csak ma reggel néztek még nagyot, mikor a vármegyeház termében 463 szolgabíró közül alig gyűltek egybe húszan — az egész országból. Arad, Borsod, Heves, Hont, Hunyad, Máramaros, Nagy-Küküllő, Pest, Szatmár, Szepes, Szilágy, Tolna, Temesvár, Turóc és Zólyom vármegyéből

rákerülne a sor, aligha kemény farkasszemet nem néznének a függetlenségekkel, akik az államosítás ellen vannak.”¹¹

Az értekezlet megnyitóján Eötvös Géza csalódásának adott hangot a törvényjavaslattal kapcsolatban. A maga részéről ugyan „föltétlen híve” az államosítás eszméjének, de nem lát elég biztosítékot, hogy a szolgabírói

vös szerint nemcsak magukért, hanem a jövő szolgabírói nemzedék jobb megbecsüléséért, társadalmi súlyának és tekintélyének növeléséért emelnek szót. A törvényjavaslat 9 fokozatot állít föl a szolgabírák számára, s míg valaki az első foktól elér a kilencedikig, legalább 27 évébe kerül. Egyenlősítést szeretne a „hasonrangú bírósági közegek”-kel.¹² A *Pesti Hírlap* tudósítása konkrétabb részletet is idéz Eötvös felvezetőjéből: [Amikor...] „[...] 27 esztendő múlva – a legfelső fokra kapaszkodnak: 1400 Ft-ot és egy csekély átalányt kap a főszolgabíró. Ennyi fizetése ma már minden valamire való könyvelőnek van.”¹³

Eötvös kezdeményező szerepe ellenére, sem kívánt előtérbe tolnakodni, Lipcsey Tamás főszolgabírót javasolta az tanácskozás elnökének, akit meg is választottak. Lipcsey leszögezte, hogy nem politizálni akarnak, hanem „speciális céljaik” vannak, azaz a szolgabírói kar helyzetének javítása. A csekély számú résztvevő miatt Döry Pál úgy véli, nem jogosultak az egész szolgabírói kar nevében nyilatkozni, ezért újabb gyűlés összehívását javasolta. A jelenlevők egy memorandum megszerkesztésében állapodtak meg, amit a következő értekezlet elé terjesztenek, majd elfogadás esetén a belügyminiszternek nyújtatának be. A memorandumszerkesztő bizottságba Eötvös Gézát is beválasztották. Az értekezlet köszönetet szavaz meg neki, az egész mozgalom kezdeményezőjének és Boncza Miklós képviselőnek, aki mint *Magyar Közigazgatás* szerkesztője az ügyet határozottan támogatta. Végül sem a törvényből sem a szolgabírói értekezletek folytatásából nem lett semmi.

A kezdeményezést felkaroló *Magyar Közigazgatás* úgy fogalmazott, a szolgabírói értekezlet a „várakozásnak megfelelően nem sikerült.” A szerkesztőségi cikk a kudarc okát a nem megfelelő előkészítésben látja. A meghívókat csak egy héttel korábban küldték szét, nem volt az értekezletnek pontosan körvonalazott programja és szervező bizottsága. Hiányolta a testületi szellemet is a szerző, és azt is elismerte, magasabb helyről is rosszállással tekintettek a rendezvényre, de a sikertelenséget inkább a rossz szervezés rovására írta.

Minden óvatos fogalmazása ellenére Eötvös Géza mégis egy olyan szervezkedésben játszott vezető szerepet, ami kiváltotta a kormányzati tényezők ellenszenvét. A nyílt választások keretei között a szolgabírói kar (köztük korábban Eötvös is) fontos szerepet játszott a kormánypárti szavazatok szállításában és az ellenzék ellehetetlenítésében. A hosszú ideje hatalmon lévő Szabadelvű Pártot nyilván nyugtalanította, ha e helyi

Eötvös Géza haláláról Mikszáth Kálmán is megemlékezett (Internet)

jöttek csak el, onnan se mindegyik járásból. Legtöbben érkeztek meg Szatmár megyéből: hárman. Pedig nem indolencia [ti. nemtörődomség] ez; korántsem az. Levelek jöttek, sürgönyöket hoztak; az egyik ezért nem jöhet, a másik azért marad el... gyanús, szörnyen gyanús. És lassan-lassan lábra kapott a hír, hogy a kormány ellene van az értekezletnek. Hogy utasítások mentek szerteszét a vármegyékbe szigorú meghagyással. A szolgabíró urak ne okoskodjanak, ne politizáljanak. Pedig eszük ágában sincs a politizálás; sőt ha

kar megfelelő anyagi és erkölcsi megbecsülése biztosítva lesz. Az államosítás melletti határozott kiállása is olyan tényező, ami miatt gyanakodva fogadják majd az államosítás ellen küzdő, függetlenségi ellenzék soraiban. Az előterjesztő és a felszólalók is érzik, hogy nem lenne taktikus, és a közvélemény szemében is túlságosan önző szempontnak tűnne, ha csak a fizetésük emeléséért küzdenének, ezért más emelkedetebb szempontok is napirendre kerültek. Ennek ellenére a lényeg a javadalmazás kérdése, még akkor is, ha Eöt-

¹¹ Pesti Hírlap, 1891. jún. 1. 2. o.

¹² Magyar Közigazgatás, 1891. június 7. 1-2 o.

¹³ Pesti Hírlap, 1891. jún. 1. 2. o.

szinten jól kézben tartható köztisztviselők esetleg testületileg lépnének fel érdekeik védelmében.

Mindenesetre elgondolkodtató „véletlen”, hogy épp a szolgabírói értekezlet kapcsán éri Eötvöst az első, országos sajtót is elérő korrupciós vád. A *Pesti Hírlap* „Nyílt tér” című rovatában, amelyért a szerkesztőség felelősséget nem vállal, jelent meg a következő olvasói levél:

„[...] Főszolgabírói értekezlet.

Megbotránkoztató azon jelenség, hogy egy oly főszolgabíró áll e mozgalom élére, mely a megyék államosítása ellen irányul, mint egy bizonyos Ötvös Géza nevezetű egyén, ki különben főszolgabíró, ki ellen hűtlen pénzkezelés (1435/k. i. 887. sz. rendelet), orvvadászat (adóhivatali napló), okirat-hamisítás (kir. főügyészségnél följelentés), csalás az útkezelésnél, címer (bárai korona) és névbitorlás (Ötvös helyett Eötvösnek írja magát) s több ily természetű dolgok miatt vannak vizsgálatok és feljelentések folyamatban.

Kecel, 1891. máj. 26.

Ott Béla¹⁴

Eltekintve attól a tévedéstől, hogy az értekezlet a közigazgatás államosítása ellen irányult, nagyon súlyos vádak voltak. Ott Béla jegyzőt korábban Eötvös felfüggesztette állásából, aki ezt megfellebbezte, és vizsonzásképpen fel is jelentette a főszolgabíró, csalásért, zsarolásért és okirat-hamisításért. Ezek szerint valóban volt feljelentés Eötvös ellen, de ezt egy haragosa tette, aki maga írta levelet az újságnak. Ivánka Pál pomázi szolgabíró Eötvös védelmére kelt. Koholmányának minősíti Ott állításait, amelyeket csak „bosszúból vagy elmebajból kifolyólag” tehetett. De van még egy fordulat a történetben. Ott Béla tagadja, hogy ő lenne a levélíró, csak visszaéltek a nevével, ezért beperelte Ivánkát becsületsértésért. A pert elveszítette, fizethette a perköltségeket, hiszen Ivánka jóhiszeműen, barátja védelmében tette a kijelentését.¹⁵

Az eset tragikus érdekessége, hogy a per lezárulásától a tudósítást a *Pesti Hírlap* 1892. márc. 18-i száma hozza, amikor már javában folyt az eljárás - részben Ott Béla felmelegített vádjai alapján - Eötvös ellen, és a képviselő két nap múlva, március 20-án lövi főbe magát.

Volt azonban Eötvös Gézának egy Ott Bélánál is veszélyesebb haragosa, dr. Borsay (Borsai) Sándor kiskőrösi járási főorvos, akit Eötvös, mint feljebbvalója többször meg-

dorgált. A sértett orvos egyszer a képviselő-testületi ülésen revolvert is rántott, emiatt a főszolgabíró állásából felfüggesztette, lakásából karhatalommal kiűzte. Ez utóbbi azért történt, mert belügyminiszteri rendelet alapján a községi orvosi állás összeférhetetlen volt a járási orvosi állással. Törvényes, de talán túl erélyes intézkedés lehetett. Borsay ezt követően szisztematikus üldözésbe kezd, haragosát minden fórumon feljelentette. Nem kizárt, hogy az Ott Béla-féle levél is tőle származott, mert abban az ő vádjaihoz hasonló fogalmazódnak meg. Többek között sikkasztással, okmányhamisítással, hűtlen kezeléssel gyanúsította ellenfelét. A korabeli újságcikkek inkább negatívan ítélték meg Borsay hajszáját, vádjait hamisnak tartják, sőt hamis tanúk beszervezésével is gyanúsították. Azért lehetnek támogatói is, hiszen fölmerült, hogy kormánypárti jelöltként indulhatna a megüresedett keceli körzetben.

A negatív képnek némileg ellentmond Szalay László 1930-ban, az orvos halála után, a Magyarság hasábjain megjelent visszaemlékezése, amelyben Borsay mint a szegények „olcsó” doktora jelent meg, aki mérészen szembeszállt a „Kaszinó uraival” (ne feledjük Eötvös Géza volt a Kaszinó elnöke). Szerényen élt, négy fiút nevelt fel, kopott ruhákban járt, csak akkor kezdett elegánsabban öltözködni, amikor már megörökölhette fiai ruháit.

A visszaemlékezésből is kiviláglik az orvos meglehetősen összeférhetetlen személyisége, de a cikkíró szerint minden konfliktust a közegészségügy érdekében vállalt. A gyógyszereszek például azért haragudtak rá, mert a szegény embereknek olcsó medicinákat írt fel:

„[...] A gyógyszerésszel hát már meg volt a háború... S utána következett a jegyző meg a bíró, — a fertőtlenítő, meg a locsoló kocszi miatt... S azok után jöttek a mészárosok, hentesek, kereskedők, bábaasszonyok, — a mindennütt fölhalmozódott szenny és piszok miatt ...

*Lassanként az egész város ellene fordult az orvosnak... Még a kaszinó korifeusai is, — mondván: Ez a Borsay csak nem fér a bőrébe! Székely származás volt. Csökönyös és makacs... A végén mikor mindenfelől ráestek revolverrel meg bottal harcolt a közegészségügyért... De teremtett is vénségére olyan rendet, hogy a csodájára jártak!*¹⁶

Úgy tűnik, a revolveres hadonászás emléke negyven év múlva is élénken élt a kiskőrösiekben.

Borsay egyébként notórius följelentgető

lehetett. 1913-ban a sajtó részletesen tudósított Frisch Lajos kiskőrösi állomásfőnök elleni élet-halál harcáról, amely során politikai vádaktól a korrupcióig mindenért bevádolja vetélytársát. A bíróság végül Borsayt marasztalta el rágalmazásért, és 2000 korona pénzbírságra ítéli.¹⁷ A Királyi Tábla ezt megtoldja kétheti elzárással, majd a Királyi Kúria 480 koronára enyhíti a büntetést.¹⁸ Lehet, hogy mégis volt valami a vádakban?

Más példákat is találhatunk, hogy Borsay a sajtó útján próbál elégtételt venni, de vele szemben is élnek ezzel az eszközzel. Erre egy jellemző eset, amiből kiderül, hogy az orvosnak más zavaros ügyei is lehetnek:

„[...] Dr. Borsay Sándor kiskőrösi községi és járási orvos f. hó 11-én este, sétaközben, kiskorú leányomat minden ok nélkül durva módon meglökte és illetlen szavakkal bántalmazta. Miután dr. Borsaynak köztudomás szerint oly tisztázatlan ügyei vannak, melyek folytán tőle lovagias elégtételt venni nem lehet és miután a leánnyal szemben elkövetett hallatlan brutalitása, azon esetek közé, a melyekért lovagias elégtételt kérni szokás, be sem sorozható; miután végre ily ügyben a törvény sem gondoskodott megtorlásról: Ez úton fejezem ki dr. Borsaynak megvetésemet és kérem föl a tisztességes embereket, hogy felőle maguknak ítéletet alkossanak. Kis-Kőrös, 1890. augusztus 13. Spitzer Mór, földbirtokos.”¹⁹

A sors iróniája, hogy másfél év múlva a Borsay által megvádolt Eötvös Géza párbajképességét is kétségbe vonják az ellene indított eljárás miatt. A levélíró neve alapján az idézett esetben akár antiszemita inzultusra is gondolhatunk. A Magyarság, ami olyan szépen emlékezett meg Borsayról, a zsidókérdést rendszeresen feszegető jobboldali újság volt, bár csak 1939 után vált kifejezetten nyílas propagandalappá.

A feljelentéseknek egyelőre nem sok foganatja lett, Eötvös Géza minden további nélkül elindulhatott függetlenségi jelöltként a keceli körzetben. Székhelye, Kiskőrös egyébként egy másik, a dunapataji választási körzethez tartozott. A sajtóhírek szerint hivatali főnöke, Földváry Mihály alispán is itt akart indulni a kormánypárt színeiben. Eötvös a nyomásgyakorlás ellenére sem hátrált meg, végül az alispán lépett vissza. Talán nem akart kockáztatni egy vereséget alárendeltjével szemben a közismerten ellenzéki hajlandóságú kerületben.

Fodor Tamás

¹⁴ Pesti Hírlap, 1891. máj. 30. 11. o.

¹⁵ Pesti Hírlap, 1892. márc. 18. 11-12. o.

¹⁶ Magyarság, 1930. okt. 28. 8. o.

¹⁷ Pesti Hírlap, 1913. szept. 13. 21. o.

¹⁸ Kecskeméti Ujság, 1913. dec. 25. 9. o.

¹⁹ Pesti Hírlap, 1890. aug. 15. 10. o.

Bajzák János a kiskőrösi polgári iskola első igazgatója

Bajzák János 1874. december 25-én született Kiskunfélegyházán egyszerű iparos család legidősebb gyermekeként. December 26-án keresztelték a kiskunfélegyházi Sárlos Boldogasszony templomban. Édesapja Bajzak János római katolikus iparos, édesanyja Hidegh Borbála szintén római katolikus vallású volt. Érdekes, hogy az édesapja még Bajzának írta a nevét, s a gyermekeiket is így anyakönyvezték. A szülőknek több gyermeke is született Kiskunfélegyházán: Bajzak Erzsébet 1878. január 1-jén; Bajzak Mária 1879. február 21-én (itt is halt meg 1879. július 22-én.); Bajzak Mária 1880. április 29-én (itt is halt meg 1880. május 20-án.); Bajzak Antal 1882. július 23-án (8 nyolc éves korában hunyt el Kiskunfélegyházán, 1890. október 2-án.); Bajzak Mária 1883. október 24-én; Bajzak Antal 1885. január 21-én, Bajzak István 1886. április 15-én.

Bajzák János és felesége Mészáros Rozália
(PSVK HGY)

A szülők anyagi helyzetükhöz képest jelentős forrásokat áldoztak gyermekeik taníttatására. Bajzák János Kiskunfélegyházán végezte az elemi iskoláját, majd a gimnáziumot is a Városi Katolikus Algimnáziumban. Szorgalmas diák volt, többször díjazták tanulmányi eredményéért. Úgy gondolta, hogy az életét gyermekek tanítására áldozza, ezért beiratkozott a kiskunfélegyházi tanítóképzőbe, ahol tanítói oklevelet szerzett. 1894 és 1897 között a Budapesti Pedagógiumban tanult, amelynek végén polgári iskolai tanár (nyelv- és történelemtudomány) végzettséget szerzett. Az oklevél megszerzése után először szülővárosában keresett állást, de a felkínált bér nem fedezte volna a megélhetését, ezért a nagybiccsei polgári fiú- és leányiskolának lett tanára. (A félegyházi jegyző úgy állította be a kialakult helyzetet, hogy Bajzák visszalépett a pályázattól, pedig nem erről volt szó, hanem a bérminimumot akarta neki adni.) 1897-ben még újságírással is próbálkozott, a Félegyházi Híradónak lett rövid időre a munkatársa. Nagybiccse (Trencsén vármegye, ma Bytča) lelkesen fogott hozzá az oktatáshoz. Többször kiemelték sikeres munkáját.

Az oktatás mellett színházi előadásokat is szervezett, még az újságok is kiemelték, hogy 1898-ban (oda-kerülése után nem sokkal) milyen gyorsan betanított a diákoknak egy színielőadást, amely nagy sikert aratott nézők körében.

Időközben megismerkedett Mészáros Rozália Idával, aki Kiskunfélegyházán született 1876. január 26-án Mészáros Ádám iparos és Rékasi Mária leányaként.

A kapcsolatukból szerelem szövődött, s nem sokára össze is házasodtak. 1903 augusztusában Kiskőrösre költöztek. Valószínűleg már olyan szándékkal érkezett, hogy kísérletet tesz Kiskőrös polgári iskolájának megszervezésére. A helyi vezetőkkel tárgyalt, kérésekkel, beadványokkal árasztotta el a hivatalos állami szerveket. Nyílt kapukat döngethetett, mivel az engedélyeket nagyon gyorsan megkapta. Nagyon elhivatottnak kellett elennie, hiszen saját vagyonát áldozta fel a célra. A helyi lakossággal is meg kellett ismertetnie az új iskolatípust. Szerencsére a helyi értelmiség mellé állt. Az iskola gyarapítása közben még arra is futotta erejéből, hogy lapszerkesztőként dolgozzon, ő volt a Kiskőrös és Járása című folyóirat első főszerkesztője. Valószínűleg anyagi okok is közrejátszhattak újságírói tevékenységének feladásában.

A családja közben gyarapodott. Első fia, Zoltán még nem Kiskőrösön született. Második fia, József Elemér már a községben látta meg a napvilágot 1904. január 2-án. 1906. április 6-án született meg leánya, Irén Anna

Bajzák János sírja a kiskőrösi római katolikus temetőben

Bajzák János emléktáblája a mai Rákóczi utcai patika homlokzatán (PSVK HGY)

Mária. A napi kis örömek mellett egyre komolyabb problémákkal kellett megküzdenie. Felhalmozott kis vagyonkáját a polgári iskola teljesen felemésztette, a családot anyagi csőd fenyegette. Ráadásul a felesége is megbetegedett, s 1906. június 17-én, Kiskőrösön meghalt. Óriási csapás volt ez a család számára. Bajzák János szinte belerokkant, összeesett feje felett a hullámok. Ráadásul az utolsó időben már ő is súlyos beteg volt. 1907. szeptember 25-én hunyt el Kiskőrösön tuberkulózis következtében, mindössze 32 évesen. Haláláról még a kiskunfélegyházi újságok is megemlékeztek.

Sajnos nem érthette meg, hogy beérjen küzdelmének gyümölcse. A hálás utókor méltó síremléket emelt neki a kiskőrösi katolikus temetőben. A polgári iskola sem feledkezett meg első igazgatójáról, hiszen mindenévben egy kis ünnepség mellett megkoszorúzták a sírját. Igazi pedagógus volt, akit méltán lehet a nemzet napszámosának is nevezni, hiszen az életét tette egy jó ügy szolgálatára.

Források:

Kiskunfélegyházi római katolikus anyakönyvek

Kiskőrösi római katolikus anyakönyvek

Városi katolikus algymnasium értesítője, Kiskunfélegyháza, 1889.

Félegyházi Híradó, 1896 1896. szeptember 13. 37. szám.

Polgári Fiú és Leányiskola Értesítője, Kiskőrös, 1934.

Félegyházi Hírlap egyesült Félegyházi Híradó, 1906. június 24. 25. szám.

Félegyházi Hírlap egyesült Félegyházi Híradó, 1907. szeptember 29. 39. szám.

Félegyházi Híradó, 1897. június 13. 24. szám.

Felvidéki Újság, 1898. szeptember 22. 38. szám.

Pesti Hírlap, 1906. november 2. 302. szám.

A Dunavölgyi Főcsatorna megépítése és a Csukástó lecsapolása

– különös tekintettel Kiskőrös községre –

Az Öreg összefüggő vize Ruttkay Mihály
1763-as térképén (Internet)

Az építés: a tervezéstől a megvalósulásig

„[...] A pestmegyei Dunavölgy nyugoti oldalán a Duna folyam, illetve a Duna védtöltés által, keleti oldalán pedig az alsó részen a bácsmegyei ún. Telecska-fennsík felső nyúlványát képező homokos magas partok által, -feljebb pedig ez utóbbival összefüggésben levő Keczel–Kis-Kőrös–Páhi–Fülöpszállás–Szabadszállás községek és Peszér-Adacs puszták határán végighúzódó homokos buczkák és a felső községekben levő egyéb magaslatok által határoltatik. Ezen a területen Taksony község határában kezdődőleg [...] nedves tavaszi időben [...] Kis-Kőrös állomásig a vasút mindkét oldalán úgyszólván egy összefüggő vízterületet találunk.”¹

Zlinszky Elek királyi kultúrmérnök 1899-ben megjelent művének bevezető sorai az ország utolsó nagy mocsaraként nyilvántartott Dunavölgyet írták körül, amely lápos, ingoványos területnek egy jelentősebb része a Kiskőrös község és a járás községeinek határában terült el, így nem meglepő, hogy a terület lecsapolása alapjaiban változtatta meg a korábbi évszázadokban kialakult helyi természetes, illetve gazdasági viszonyokat. Alábbi munkánkban ennek a folyamatnak a Kiskőröst szűkebben és néhol tágabban érintő részeinek bemutatására teszünk kísérletet.

A 19. és a 20. század fordulójára a nagy fo-

lyószabályozások kora tulajdonképpen véget ért, azonban az ország területén még számos helyen akadtak kisebb nagyobb, leginkább belvízzel borított területek, amelyek lecsapolására, elsősorban gazdasági okokból, igény mutatkozott. Ezek közül a legnagyobb kiterjedésű egyértelműen a fent már hivatkozott Dunavölgy volt. Az első vízmentesítési terv még 1860-ban készült, Klasz Márton főmérnök nevéhez kötődött, aki *A balparti Dunagátról és a Turján-Örjeg vizének lecsapolásáról* címen közzé is tette javaslatait, ám a megvalósítás végül is ennek egy átdolgozott változatához kapcsolódik, amelyet a már említett Zlinszky Elek jegyzett. 1909-ben megalakult a Pestmegyei Dunavölgy Lecsapoló és Öntöző Társulat, amely a tervet hatóságilag is engedélyeztette. az első 'kapavágás' pedig 1912. november 28-án történt Bajánál. A lecsapolást végző szakemberek ugyanis egyetlen, hosszú főcsatorna megépítése mellett döntöttek a legmélyebben fekvő területeken, zsilipeket csak a legszükségesebb helyeken létesítve, kihasználva a terület természetes lejtését. A főcsatornához aztán több kisebb mellékcsatorna is kapcsolódott volna, valamint a szikesebb területek esetében öntözőcsatorna megépítéséről is szó volt, ez azonban nem valósult meg. A több mint 100 km hosszú nyomvonalat 3 szakaszra osztották, amelyek lecsapolásáért három társulat felelt: az 1. szakasz Budapesttől Kun-

sztmiklós határáig, a 2. szakasz a Kolontó, Szabadszállás, Fülöpszállás, Akasztó és Kiskőrös határáig, végül a 3. szakasz Sárköz néven Kalocsa–Baja vidékét jelentette.²

Az első 'kapavágásra' 1912. november 28-án került sor Bajaszentistván határában, innen haladtak északi irányban. Az 1914-ben kitört világháború a munkálatokat jelentősen lelassította, majd a forradalmak időszakában, vagyis 1918-19-ben a kivitelezés szünetelt. Az 1920-ban újraindult lecsapolási munkákat 1925-ig előbb Lisznai Damó Tihamér, majd Rohringer Sándor miniszteri biztosként felügyelték, ebben az évben a Pestmegyei Dunavölgy Lecsapoló és Öntöző Társulat jelentős kölcsönt (86 milliárd korona) kapott, hogy folytatni tudja az építkezést. A befejezésre végül a nagy világválság idején, 1929 és 1931 között került sor. Számokban kifejezve a csatorna hossza, 117 km, a vízmentesített terület több mint 70.000 ha, ebből Kiskőrös határában: 2.070 ha volt, továbbá számos helyen létesültek állandó jellegű vasbeton hidak. Az építés összköltsége 1929-es árfolyamon 6 millió 900 ezer pengőtt tett ki. A főcsatorna mellett elkészült 34 mellékcsatorna, viszont a tervezett öntözőcsatorna építése elmaradt. A kiskőrösi járásban mintegy 2.000 földmunkás és 3 kotrógép (Bagger és Sándor neveken) dolgozott a kivitelezési munkákban.³ A pozitívumok mellett sajnos hamar megmutatkoztak a negatívum-

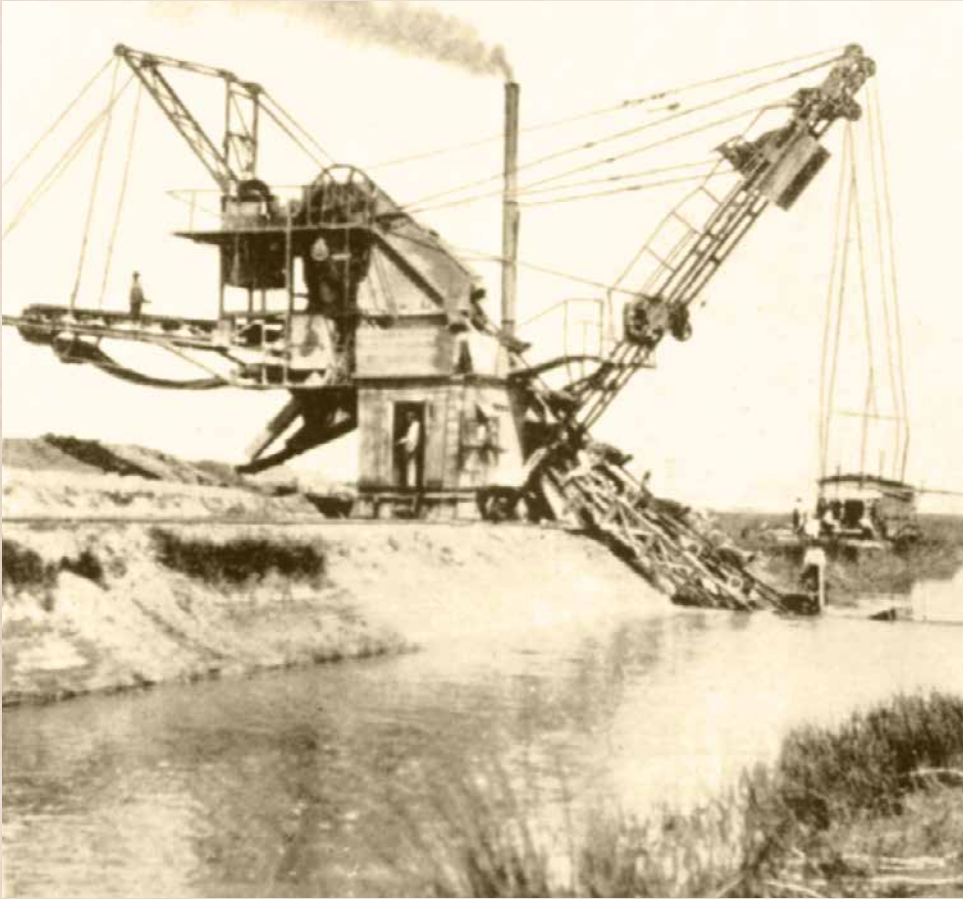

Az őszállapot az 1920-as években (PSVK HGY)

¹ Zlinszky Elek: Műszaki leírás a Pestmegyei Dunavölgy lecsapolási és öntözési tervéhez, Pátria nyomda, Budapest, 1899, 5. o. (továbbiakban: Zlinszky i. m.)

² Uo. 5-6. o.

³ A Dunavölgyi Társulat befejezte csatornaépítéseit. In: Kiskőrös és Járása, 1929. december. 14.

Excavator építi a főcsatornát az 1920-as években (PSVK HGY)

mok is. A felszínre került termőföld minősége nem mindenütt volt kielégítő, ennek ellenére főleg a középső szakaszon irreálisan drága ártéri járulékok befizetésére kötelezték a tulajdonosokat.

A Ráckevei (Soroksári)-Duna folyócsatornázását követően az 1930-as évek elején kezdődött meg a Soroksári Dunamenti belvízrendszer kiépítése. A Duna-Tisza csatorna Dunaharaszti-Dabas közti 22 km hosszú szakasza 1947-49-ben elsősorban vízellátási célból épült. A Dunavölgyi vízrendszer kiépítésével Magyarország egyik utolsó mocsárvilágának lecsapolása is megtörtént. Az 1936-os és az 1940-42 évi rendkívüli belvizes időszak azonban feltárta a rendszer hiányosságait, melyek 1942-ben például 170.000 ha-on okoztak vízkárt. Ennek kapcsán a lakosság körében hamar elterjedt a csatorna népies elnevezése, tudniillik 'átokcsatornaként' kezdtek hivatkozni rá. A szakemberek belátták, hogy a főcsatorna szűk mederszelvénye és a hosszú gravitációs levezetése miatt szükséges árapasztó csatornák és belvízátemelő szivattyútelepek építése. A főcsatorna tehermentesítésére 1942-43-ban épült meg az I. számú árapasztó csatorna a 6 m³/s teljesítményű Szunyogi szivattyúteleppel. Üzembe helyezésével mintegy 600 km² vízgyűjtő belvizei irányíthatók át

a Ráckevei (Soroksári)-Duna felé. Megépült továbbá 1942-1965 közötti időszakban a Csorna-Foktői-csatorna. A csatornán a foktői szivattyútelep 7,4 m³/s teljesítményű szivattyús és 9,4 m³/s nagyságrendű gravitációs kivezetési lehetőséget biztosít a Duná-

ba. A Duna-Tisza csatorna 1947-1953 között megépült szakasza szintén biztosít árapasztási lehetőséget is. A Dunavölgyi belvízrendszer mai állapota az 1960-70-es évek belvízi tapasztalatai alapján alakult ki, amikor is 51.000 ha került víz alá. A legtöbb kárt szenvedett fennsíki területen található tározókat övcsatornákkal kötötték össze. Vízkormányzással létrejött a belvízcúcsok csökkentésének lehetősége, a Dunavölgyi főcsatorna (DVCS) tehermentesítése. A Duna-völgyi főcsatorna torkolati szivattyútelepe Bajánál 1972-ben került üzembe helyezésre, majd 2002-ben bővítésre. A szivattyútelep 11 m³/s teljesítményével magas dunai vízállásoknál is biztosítja a belvíz levezetését.⁴

A kiskőrösi határ

Zlinszky Elek 1899-es tervében a Kiskőröst érintő szakasz nagyságát 3.597 holdban, vagyis körülbelül 2.070 hektárban határozta meg, igaz a szomszédos Páhi községhez tartozó határrész bemutatásánál is találkozhatunk kiskőrösi birtokossal (Sárkány József). A nagyjából kétezer hektár tehát legnagyobb részben helyi kisbirtokosok tulajdonában volt, őket követték a telkes gazdák, majd a helyi evangélikus egyház, a nagyközség, a zsellérek, majd a nagybirtokosok, úgymint Tepliczky János, gróf Degenfeld József és Strassburger Mózes.⁵ A településhez tartozó Erdőtelek, illetve Ökördi puszta szomszédságában terült el az úgynevezett Örjeg nevű lápvídek, amely déli irányban egészen Hajósig terjedt.⁶ Fényes Elek 1847-ben így írt róla: „[...] a mocsárok közt legnagyobb kiter-

Munkában a Sándor nevű kotrógép (PSVK HGY)

⁴ Telkes Róbert: Jelentős vízgazdálkodási kérdések: Duna-völgyi-főcsatorna vízgyűjtőgazdálkodási tervezési alegység, vitaanyag, Baja, 2014, 6. o.

⁵ Zlinszky i. m. 31. o.

⁶ Ruttkay Mihály 1763-as kéziratós térképén Örjek néven szerepel.

jedésű az örjegi tó Hajóstól kezdve Akasztóig, hossza 4, szélessége 0,5 mérföld [ti. kb. 33,5 km és 4,2 km].” Galgóczy Károly harminc évvel később így jellemezte: „[...] ez hajdan a Duna folyásának egy ága volt. E mocsáros, eres vonal Örjegnek nevezett alsó része még ezelőtt 40-50 évvel is folyammered idomú, állandó vizű tó volt.”⁸ Amennyiben vetünk

Leccapolt nádas Kiskőrös határában
(PSVK HGY)

egy pillantást a Habsburg Birodalom első (1782-1785) és a második (1819-1869) katonai felmérésének térképeire, akkor Galgóczy mondatai vizuálisan is megállják helyüket.⁹

Az 1910-es évekre ez az egykori tó a folyószabályozások és a feltöltődés miatt elmoszáródott, mindazonáltal a területet borító víz mennyisége továbbra is jelentős maradt. A főcsatorna építésének befejező ütemét irányító Lupkovics Brunó vízmérnök így emlékezett vissza az ősalapotokra: „[...] 1925 év nyarán a Dunavölgyi-főcsatorna építése a 47. kilométerig, a Kiskőröstől Kalocsára haladó vasútvonalig haladt előre. A vasút után magasabb partok elhagyásával egészen Akasztóig vízzel borított területen kellett haladni, mintegy 14 km hosszon. 1927-ben tűztem ki a főcsatornát, egész úton csónakról. Figuránsaink derékig jártak a vízben és ezen a területen néhány szép egy-kettő kg-os pontyot ütöttek agyon a szintezőléccel. Ugyanílyen voltak a mellékvölgyek is.”¹⁰

A leccapolás után az addigi természeti és bizonyos értelemben vett gazdasági viszonyok is megváltoztak. A korábban halászatot, illetve kosárfonással foglalkozó, a lápvidék közvetlen közelében élő lakosoknak más foglalkozás után kellett nézniük, a természetes élőhelyek egy része pedig, ha nem is szűnt meg, de áthelyeződött az új főcsatorna közvetlen környezetébe. Az új területek egy része a feltörést követően kifejezetten jó termő minőséget képviselt, míg másutt, a környéken leginkább Akasztó határában silány minőségű szikes talaj került felszínre, amely művelésre alkalmatlan volt, legelőnek pedig sovány.¹¹ Emellett pedig továbbra is akadtak olyan területek, amelyek mélységüknél fogva a vízelvezetést követően is megmaradtak lápos vidéknek, ilyen például az Izsák határában ma is létező Kolontó, vagy a kiskőrös közvetlen szomszédságában található Csukástó.

Ez utóbbi vizenyős terület a DVCS építéskor még kimaradt a leccapolásból, ám először 1938-ban készült terv vízének elvezetéséről, majd az 1941-es dunai jeges árvíz kapcsán újra előtérbe került a gondolat, amely azonban a háború és az azt követő időszak eseményei miatt hosszú időre lekerült a napirendről. Csak az 1950-es években, a térszerkesztés kapcsán vetődött fel ismét a vízmentesítés szükségessége, ám a végső indokot ennek kapcsán nem gazdasági, ha-

nem közegészségügyi érv szolgáltatta. Dr. Horváth József járási főállatorvos kutatásai kimutatták, hogy az akkoriban még jelentős községi marhaállományt fertőző májméltelkór hordozója, a törpe iszapcsiga nagy számban van jelen a Csukástó mocsaraiban, és a közvetlen környezetében elterülő jó minőségű legelőkön. Hogy megszűnjön a fertőzés, a legegyszerűbb megoldás, ha az élőhelyet szüntetik meg, érvelt a községi tanácsnál, amely szempontjai figyelembe vétele mellett végül is meghozta a döntést a leccapolásról.

1958 szeptemberében nyitották meg a társadalmi munkában készült vízelvezető csatornát, amely az ún. keceli zsilipnél csatlakozik a főcsatornába. Habár a vízmentesítés sikeresnek bizonyult, a terület jó része gazdaságilag továbbra is kihasználatlan maradt, emellett Erdőtelek Siványdűlő része a következő évtizedekben fokozatosan elsivatagosodott. A rendszerváltást követően felmerült a Csukástó helyreállításának terve, még szakértői terv készült, sőt, a vizsgálatakon is megfelelt a terület. A tőzeg kitermelése után létrejött volna egy zsilipekkel szabályozott víztározó tó, amellyel szabadidős és turisztikai tervek is voltak. Helyreállt volna a csaknem eredeti fauna, azonban tulajdonviszonyok rendezetlensége miatt az elképzelés végül megbukott.¹²

Turán István

A Csukástó leccapoló csatornájának megnyitása 1958-ban (Internet)

⁷ Fényes Elek: Magyarország leírása, II. rész, Beimel nyomda, Pest, 1847, 207. o.

⁸ Galgóczy Károly: Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája, Második rész, Weismann testvérek, Budapest, 1877, 83. o.

⁹ A térképeket lásd: <https://mapire.eu/hu/>

¹⁰ Tóth Károly (szerk.): Nemzeti Park a Kiskunságban, Natura, Budapest, 1979, 124. o.

¹¹ Az 1947-55 közötti időszakban Soltszentimre és Kunszentmiklós szikes talajain rizstermesztéssel is próbálkoztak, de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

¹² Adatközlő: Sinkovics László

Miről írt a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

Egy rendes sajtótermék általában rendelkezik lapszemle rovattal, ennek mintáján pedig mi is megpróbálkoztunk egy múltbeli eseményeket a korabeli nyomtatott sajtón keresztül bemutató állandó fejezettel, ahol az országos és a helyi lapok hasábjain megjelent cikkek és rövidhírek is terítékre kerülnek. Érdekes megfigyelni rajtuk keresztül nemcsak az éppen aktuális témákat, eseményeket, de a korabeli nyelvezetet, vagy az elmúlt száz esztendőben alaposan megváltozott újságírást, mind a stílust, mind az etikát tekintve. Az egyes bemutatott írásokat a közérthetőség kedvéért mai nyelvre ültetjük át, illetve ahol szükséges, a végén megjegyzéssel látunk el.

A helyi újságokból

„[...] **Olvasóinkhoz.** Hosszú hónapok teltek el, lapunk megjelent ugyan, de őszinte szót március 20-ika óta alig szólhattunk a közönséghez. Az a terror, mely az egyéneket eltiltotta attól, hogy nézeteiket őszintén ki nyilatkoztassák, fokozottabb mértékben nehezedett a mi tollunkra, s ennek tulajdonítható az, hogy lapunkban a vörös könyvmatos cikkeket voltunk kénytelenek leadni, sőt lapunk céljától eltérően az agitációs politikától sem szabadulhattunk meg. [...] A kommunizmus bukása óta a megbénult postai forgalom akadályozott meg bennünket abban, hogy lapunkat az előfizetőknek rendszeresen kézbesíthessük. Abban a reményben, hogy a postai forgalomban nem lesz újabb szünet, a nagyérdemű olvasóközönség bizton számíthat arra, hogy lapunk példányait pontosan fogja kézhez kapni. A kiadók”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 16-i számában/

„[...] **Elmentek a románok.** Örültünk, hogy jöttek, mert a kommunistáktól szabaddítottak meg bennünket. Akkor azt mondták, hogy barátaink lesznek, de hogy mivé lettek, mindannyian tudjuk. Számos ember élete, és milliókat kitevő vagyon esett áldozatul az ő „baráti” megszállásuknak. Örömmel aratunk, csépeletünk és munkálkodtunk abban a reményben, hogy a tél folyamán legalább ennivalónk lesz. Az ősz végén állunk, üres a kamránk, istállóinkból hiányoznak a nagy vesződés árán felnevelt jószágaink, baromfiállományunk kétharmad részét felélték, elszállították, s ezek után mégis bizonyos hálával tartozunk nekik, mert nincs többé kommunizmus. Március 20-a óta szenvedjük a különféle garázdálkodást, s attól is meg voltunk fosztva, hogy magyarnak vallhassuk magunkat. Elmentek... - de nem is mentek, hanem folyó hó 15-én hajnalban a szó szoros értelmében megszöktek az oláhok Kiskőrösről. A rendet egyelőre a csendőrség, rendőrség és a polgárőrség tartja fenn a magyar nemzeti hadsereg fővezérének rendeletei alapján. Figyelmeztetünk tehát mindenkit, hogy a kiadott és lapunkban is közzétett hirdetményt annál is inkább tartsák be, mert a kiadott szigorú rendeletek ellen vétők életüket kockáztatják. A románoktól pedig

azzal búcsúzunk, hogy örültünk, hogy jöttek, de még jobban, hogy elmentek.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 16-i számában/

„[...] **A polgári iskola** ünnepélyes megnyitása folyó hó 10-én megtörtént, sajnos a tanítás még nem kezdődhetett meg, mert az ablakokhoz szükséges üveg még nem érkezett meg, bár már rég itt kellene lennie. Mihelyt az üvegezés meglesz, azonnal megnyílik az iskola. Nagy akadály lesz a tüzelőanyag hiánya is, de azt talán sikerül majd leküzdeni. Az intézetnek eddig 154 beírt, rendes tanulója van.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 16-i számában/

„[...] **Fürdő.** Egy lépéssel újra előrébb jutunk a közegészség és kultúra lépcsőjén. Ugyanis dr. Sió Albin, a Guttman-féle malom [ti. a mai Petőfi Sándor utcai] tulajdonosa elhatározta, hogy kádfürdőt létesít. [...] Egyelőre 6 kádat állítanak fel, amelyekben közönséges és oxigén fürdőket lehet venni. Csak mielőbb nyíljék meg.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 16-i számában/

„[...] **Járási Katonai Parancsnokság** alakult Kiskőrösön, melynek hatáskörébe tartozik a járás katonai ügyeinek rendezése és irányítása. A közönség elé két hirdetménnyel lép a parancsnokság, melyeket mindenkinek megszívlelésre ajánlunk. Mi is felkérjük a közönséget, hogy a Nemzeti Hadsereg katonáit nehéz munkájukban áldozatkészséggel és jóakarattal, valamint a rendeletek pontos betartásával támogassák. A parancsnokság vezetője Diessl Károly százados.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 23-i számában/

„[...] **Gabonarekvirálás.** A vasárnapi hivatalos lapban megjelent 5804. sz. kormányrendelet elrendeli a közellátás biztosítása érdekében a búza-, rozs-, kétszeres-, árpa-, és köles termés hatósági igénybevételét, mivel az önkéntes felajánlás nem járt kellő eredménnyel. [...] Ez a rendelet más szavakkal azt jelenti, hogy újból megkezdik a háború alatt már annyira ellenszenvessé vált gabonarekvi-

rálást, aminek előszelét már régóta éreztük. Nálunk már el is végezték a románok.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 23-i számában/

„[...] **Katonák látogatása.** A román megszállás alatt álrománok is fosztogatták a lakosságot, különösen a tanyák népét. Katonai egyenruhába öltözött személyek a nemzeti hadsereg katonáinak mondvá magukat, ma is folytatják ezt a garázdálkodást. A kiskőrösi járási katonai parancsnok közhirre tette, hogy járőrök csak a közrend fenntartására, vagy fegyverek, lőszer, katonai, kincstári ruházat és felszerelés kutatására küldetnek ki, a járőr parancsnoka igazolvánnyal van ellátva, s azt fölmutatni köteles. Tanyákba, lakásokba járőr csak gyanús, vagy veszélyes egyén letartóztatása s az említett kutatás végett léphet, rekvirálás esetleges szükségessége esetén tiszt vezetése mellett, hatósági közeg közreműködésével, vagy csak a polgári hatóság útján fog történni.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. november 30-i számában/

„[...] **A vetések.** A gazdák kétség és remény közt néznek a késő őszi vetések elé. A mezőgazdasági munkálatok tudvalevőleg az időjárás, a proletáruralom, meg az oláh megszállás következtében alaposan megkéstek. Még ma is látni a határban, hogy vetnek. Az öregebb gazdák bizakodva emlegetik, hogy nekik már a karácsonyi vetés is sikerült.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. december 7-i számában/

„[...] **Látogatás a kalocsai fogházban.** – Mit csinálnak a mi kommunistáink? – Az ügyész kérésére, hogy a kiskőrösi kommunistákat szeretném látni, elibém adta a foglyok névsorát, melyen valami 70 név állott, legelőbb a kiskőrösiek: Laczkó János, Litauszki Sándor, Rimár György, Laczkó Pál, Bódog István, Viczián Mihály, Maglódi Pál, Pohan-kovics István, R. Tóth János, Izsáki Mihály, Csivila Pál, Rimár Pál, Opauszki Pál és Ribárszki György. A névsor végén Csuka Béla, akit legutoljára fogtak el. Kiválasztottam Laczkó János, Rimár György, Viczián Mihály és Csuka Béla nevét. [...] Felderül az arcuk, amint meglátnak, majd félénken nyújtják a kezüket parolázásra. Az első kérdésemre egyöntetűen azt felelik, hogy nem érzik jól magukat. Majd Laczkóhoz fordultam, s kérdeztem tőle, emlékszik-e arra, hogy az egyik szocialista gyűlésen kijelentette, hogy csak összetartani, mert ha nem sikerül a dolgunk, akkor kevés lesz az utcán a fa, annyit fognak közülünk felakasztani. Tagadta, ő ilyet soha-

sem mondott. Igen erőlyesen tiltakozott az ellen, hogy a húért könyörgő asszonyoknak mondta volna, hogy ott a pecsenye, vágjátok. Akkor akasztották ugyanis Szenohradzkit. Hirtelen megfordította a szót és szinte könyörgő hangon mesélte, hogy csak jót akart, jót tett a községnek, utakat, kutakat csináltatott, s őt mégis itt tartják. Rimártól megkérdezem, hogy miért haragszik rám. Tagadta, s még erőlyesebben tiltakozott az ellen, hogy a fehér forradalom előtt néhány nappal a forradalmi törvényszék elhatározta, hogy egyik lelkészünket és engem, mint veszélyes ellenforradalmárt „el kell tenni láb alól”. [...] De utoljára még megkérdezem tőlük, hogy van-e valami kívánságuk? Alig hangzott el a kérdésem, Rimár rögtön ráfelelte, hogy hát hogyne volna, szeretnénk hazamenni. Azután egy másik ör megszólalt: tetszik látni milyen ártatlan ez mind, ahány van, pedig ezt a Vicziánt már rég ismerem, vagy 20 éve volt ez már nálunk becsukva lázításért. Lenézek az udvarra, 4-5 kiskőrösi összebújva beszélgetnek. Fél évvel ezelőtt számítottak-e vajon arra, hogy a „világ proletárjai” a fogházban egyesülnek?”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. december 14-i számában/

„[...] **Az első bál.** A hosszú világháború alatt is volt ugyan néhány táncmulatság, de a jókedv mindig hiányzott arról, hiszen a legények elejét elvitték a háborúba, s ezért alig volt itthon egy-két táncos. E hó 27-én a Kiskőrösi Futball Klub ifjúsága rendez zártkörű táncmulatságot a Szarvas fogadó színháztermében (a terem fűtve lesz). [...] Belépődíj fejenként 10 korona. Hideg és meleg buffetről gondoskodva lesz. Érdekessége lesz a bálnak, hogy a zenét Horváth Sándor kalocsai 10 tagú prímás elsőrangú zenekara fogja szolgáltatni, ki a 38-as gyalogezred cigánybandájának volt a vezetője. A mulatságon serpentin, konfetti csata és világpostával egybekötött szépségverseny lesz.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. december 21-i számában/

„[...] **Katonák karácsonya.** Multkori felhívásunk visszhangra lelt a borospincékben. Schaffler Mihály gazdatárs közismerten kitűnő terméséből egy akó bort ajánlott fel vitézeinknek. Ugyancsak annyit ajánlottak fel Somogyi József és Szerényi Adolf borkereskedők.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című heti-

lap 1919. december 21-i számában/

„[...] **Fekete karácsony.** Hó után olvadás, eső szakadt a nyakunkba, s karácsony szent ünnepén alig lehet vala járni az utcán a nagy saraknak és vizeknek miattok. A külső utak igával ismét járhatatlanok.”

/Megjelent a Kiskőrös és Járása című hetilap 1919. december 28-i számában/

„[...] **A telefon forgalom** valószínűleg hónapokig sem lesz rendben, mert a románok majdnem az összes telefonkészüléket elvitték. Nincs készlet, amiből a hiányokat pótolni lehetne, s így különösen kereskedelmi szempontból sokáig fogjuk érezni a román invázió kártékony hatását ezen a téren is.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap 1919. december 7-i számában/

„[...] **A bor ára** olyan, mint a hőmérőben a higany: hol fel, hol leszáll. A napokban alaposan felugrott, a hét végén azonban 4-5 koronával is lecsúszott. Nem is volt normális az az ár, ami hirtelenében pár napig uralta a borpiacot. Hogy újbort 10-12 koronát is megadtak, szinte hihetetlen volt. Most már 6-7 koronáért keresik az újbort. Ez az ár mégiscsak megfelelőbb – legalább a fogyasztó közönség szempontjából.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap 1919. december 7-i számában/

„[...] **Huszár Károly miniszterelnök Kiskőrösön.** Huszár Károly miniszterelnök e hó 14-én nagy kísérettel különvonaton Kiskőrösre érkezett. A fogadtatására megjelent nagyszámú közönség nevében Melezer Gyula főszolgabíró üdvözölte a miniszterelnököt, aki

megköszönvén az üdvözlést, hosszabb beszédben fejtegette a magyar erők tömörülésének, s a nemzeti állam kiépítésének szükségességét. Zúgó éljenzés kísérte a miniszterelnök beszédét, aki, miután szívélyes búcsút vett a megjelentektől, felszállott a különvonatra, és azzal továbbutazott Kalocsára.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap 1919. december 20-i számában/

„[...] **Mi lesz a gömbbel,** ami a polgári iskola díszes épületét díszteleníti? Csatlakozunk a „Kiskőrös és Járása” laptársunk felhívásához, s mi is kérjük, hogy az onnan rövidesen eltávolíttassék. Semmi szükség arra, s még kevésbé a gyomrában settenkedő irka-firkára. Reméljük, hogy nem kell követelnünk, hanem egyszerű kérelmünkre is megteszi az arra illetékes faktor, s az emlékirat méltó helyére kerül.”

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap 1919. december 20-i számában/

„[...] **Üjév.** Egy két nap még, s akkor ráboríthatjuk a halotti leplet a kimúl 1919. évre. Sok nehéz megpróbáltatások, sok keserűség és szenvedés jelzi útját 1919-nek, s a sok ártatlanul kiontott vér gőze még most is vérszagúvá teszi a levegőt. Ha egyéb gonoszság nem is történt volna 1919-ben, mint a bolsevizmus rémuralma, az is elegendő, hogy minél mélyebb sírba temessük az elmúló gyászos évet. Hogy mit hoz az új esztendő, s mit rejt méhében a jövőendő? Nem tudjuk, de hisszük, hogy a magyarok Istene meg fog már könyörölni rajtunk, hiszen „megbűnhődte már e nép a múltat s jövőndöt”.

/Megjelent a Kiskőrösi Hírlap 1919. december 28-i számában/

Kiskőrösi Hírlap

Politikai, közgazdasági és társadalmi közlöny.

A kiskőrösi járás és a „Magyar Nemzeti Szövetség” kiskőrösi csoportjának hivatalos lapja.

Megjelenik minden vasárnap. Előfizetési árak: <table style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%;">Egész évre</td> <td style="width: 50%;">32 korona.</td> </tr> <tr> <td>Fél évre</td> <td>16 korona.</td> </tr> <tr> <td>Negyed évre</td> <td>8 korona.</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Egyes szám ára 60 fillér.</td> </tr> </table>	Egész évre	32 korona.	Fél évre	16 korona.	Negyed évre	8 korona.	Egyes szám ára 60 fillér.		Felelős szerkesztő: ZOLTÁN JÁNOS.
Egész évre	32 korona.								
Fél évre	16 korona.								
Negyed évre	8 korona.								
Egyes szám ára 60 fillér.									

Szerkesztőség, kiadóhivatal és hírlapelárutató hely:
Kiskőrös, „Hangya” szövetkezet.
 Az előfizetési díjak Szeidler Aladár könyvnyomdája Kalocsa címre is küldhetők.

1919 végén jelent meg először a Kiskőrösi Hírlap (PSVK HGy)

